SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

BROJ 5 GODINA II | Adresa uredništva i administracije: Francuska 7 — Telefon: 28-098 | BEOGRAD, UTORAK, 1 FEBRUAR 1949 | LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO UTORKOM | PRIMERAK 3 DINARA

...rzitetska biblioteka
...ezar Marković"

PREŠERNOVO MESTO U POLITIČKOJ ISTORIJI SLOVENAČKOG NARODA

Edvard KARDELJ

Donosimo odlomak iz četvrte glave knjige Edvarda Kardelja — Speransa »Razvoj slovenačkog nacionalnog pitanja«. Odlomak je uzet iz rukopisa drugog preradenog izdanja ovog dela, koje autor priprema za štampu.

Pad Napoleona I spasao je, doduše, feudalno-apsolutističku reakciju u Evropi od jedne opasnosti, alj se zato odmah pojavila druga, koja je još mnogo više nego bonapartizam ugrožavala opstanak trulog sistema. Taj novi neprijatelj bio je revolucionarni građansko-demokratski pokret. Nacionalno-oslobodilačke težnje i težnje za ujedinjenjem stapale su se s opštim demokratskim tendencijama, tako da su nacionalni pokreti kao takvi postali neposredna opasnost za feudalni sistem. Demokratsko nacionalno-oslobodilačko vrenje i težnje za ujedinjenjem zahvatili su celu Evropu od Irske do Italije, od Italije i Balkana do srednje i istočne Evrope. Taj talas je pretio da skrši u protiv-napoleonskim ratovima oslabljeni i jedva spaseni sistem feudalnog apsolutizma, tim pre, što je zajednička demokratska sadržina sve te pokrete povezivala u neku celinu, te je revolucionarna erupcija u kom bilo kraju Evrope odmah nalazila odjeka po celom kontinentu.

Kao brana protiv tog revolucionarnog talasa bila je septembra 1815 godine u Parizu osnovana takozvana »Sveta alianša«. Njeno jezgro sačinjavale su Austrija, Rusija i Pruska, a pridružile im se, sem Engleske i Papske države, sve evropske monarhije. »Sveta aliansa« je dakle postala središte evropske reakcije, permanentna kontrarevolucija.

Ali ni »Sveta aliansa« nije mogla ugušiti duhovne struje koje su izbijale iz živih izvora novih društveno-ekonomskih tendencija. Istina, ona ih je bacila u duboko podzemlje i stvorila policiski aparat besprimeran u dotadašnjoj istoriji, alj pobedonosni hod revolucionarno-demokratske i nacionalne misli nije mogla zaustaviti. Celo to razdoblje »Svete alianse«, kad je izgledalo da reakcija stalno odnosi pobede, bilo je ustvari samo predvečerje i priprema za revoluciju 1848 godine.

Godine 1815 novi srpski ustanak protiv Turaka izazvao je opštu aktivnost na Balkanu. Odmah posle toga nastali su veliki revolucionarni pokreti u Italiji, Portugaliji i u južnim italijanskim državicama. Godine 1815 italijanska revolucionarno-demokratska organizacija karbonara, pored opštih demokratskih deviza, unela je u svoj program zahtev za ujedinjenje Italije, koji je naišao na snažan odjek u Italiji i izvan nje. Pred kraj dvadesetih godina XIX stoleća razvio se široki demokratski pokret po svim nemačkim zemljama za ujedinjenje Nemačke, praćen stalnim nemirima, krvavim sukobima i terorističkim akcijama. Slične pojave manifestovale su se i u poljskim pokrajinama svih triju zemalja (Rusije, Austrije i Pruske) i izazivale snažan odjek srodnih pojava u Austriji, naročito kod Mađara i nemačke liberalne buržoazije.

Ovi nemiri uplašili su »Svetu alianšu« i ona je zato 1819 godine sazvala konferenciju u Karlovim Varima, čiji je rezultat bio opšte pojačanje terora u Evropi. Izgledalo je da »Sveti Savez« slavi novu pobedu nad napretkom. Ali već iduće godine izbila je revolucija u Italiji, Portugaliji, u Napulju i na Siciliji. Svugde je glavni zahtev bio: demokratski ustav. Taj revolucionarni pokret počeo se širiti i u Papskoj državi i po severnoj Italiji, gde je bila ugrožena naročito austriska Venecija.

Posle toga je došao kongres »triju careva« u Opavi 1820 godine, koji je, zatim, januara 1821 godine nastavljen u Ljubljani. Rezultat opavsko-ljubljanskog kongresa bio je taj da je, istina, pomoću austriske intervencije napravljen »red« u Italiji, ali je još iste godine izbio revolucionarni požar na Balkanu, gde su se digli Rumuni i Grci. Idućih godina zavladalo je kratkotrajno zatišje, ali je već 1830 to zatišje srušio pariski ustanak, koji je na presto doveo »građanskog kralja« Luja Filipa. Godine 1831 stvorena je »Mlada Italija«, koja je svojim ilegalnim radom, naročito među austriskim Italijanima, i svojim vezama s austriskim demokratskim pokretom jako uznemirila austrisku reakciju. Tako je s mukom uspostavljeni »mir i red« »Svete alianse« pao u vodu.

Bilo je, dakle, očigledno da je reakcija — pomoću unutrašnje kontrarevolucije, koja je slavila svoju pobedu termidorskim pučem — uspela, istina, da slomi revolucionarnu Francusku i da za izvesno vreme restaurira na njenim ruševinama francusku monarhiju, ali sâm revolucionarno-demokratski proces, čija je pobeda u ovom ili onom obliku postajala sada već neposredna društvena nužnost, »Sveti savez« nije uspevao da uguši.

U početku je u tom uzburkanom moru ostala relativno »najmirnija« Austrija. Meternih je spretno krmanio austriskim brodom i bezbrojne unutrašnje suprotnosti Austrije iskorišćavao tako da je dejstvo jednog paralizovao dejstvom drugoga, klasu klasom, naciju nacijom. Takva politika, međutim, imala je svojih granica, a do tih granica ju je bezobzirnost reakcije naglo gurala.

Meternihov režim oslanjao se, kao što je karakteristično za apsolutističke režime, na feudalno plemstvo i na krupne finansijere. Plemstvo ga je podupiralo zato što ga je još jedino taj režim mogao odbraniti od agrarne revolucije, koja bi likvidirala njegovo feudalno vlasništvo zemlje. Finansijeri su pak imali ekonomsku korist od svojih mešetarenja sa režimom.

Treći oslonac režima bila je birokratija, koja se u Austriji razvila u naročitu kastu, kakve, sem u Rusiji, nije bilo nigde u Evropi. Ova birokratija znala je samo za jedan cilj: predana služba apsolutizmu, od koga je zavisio i njen položaj. Tako se birokratija pojavila kao važan poli-

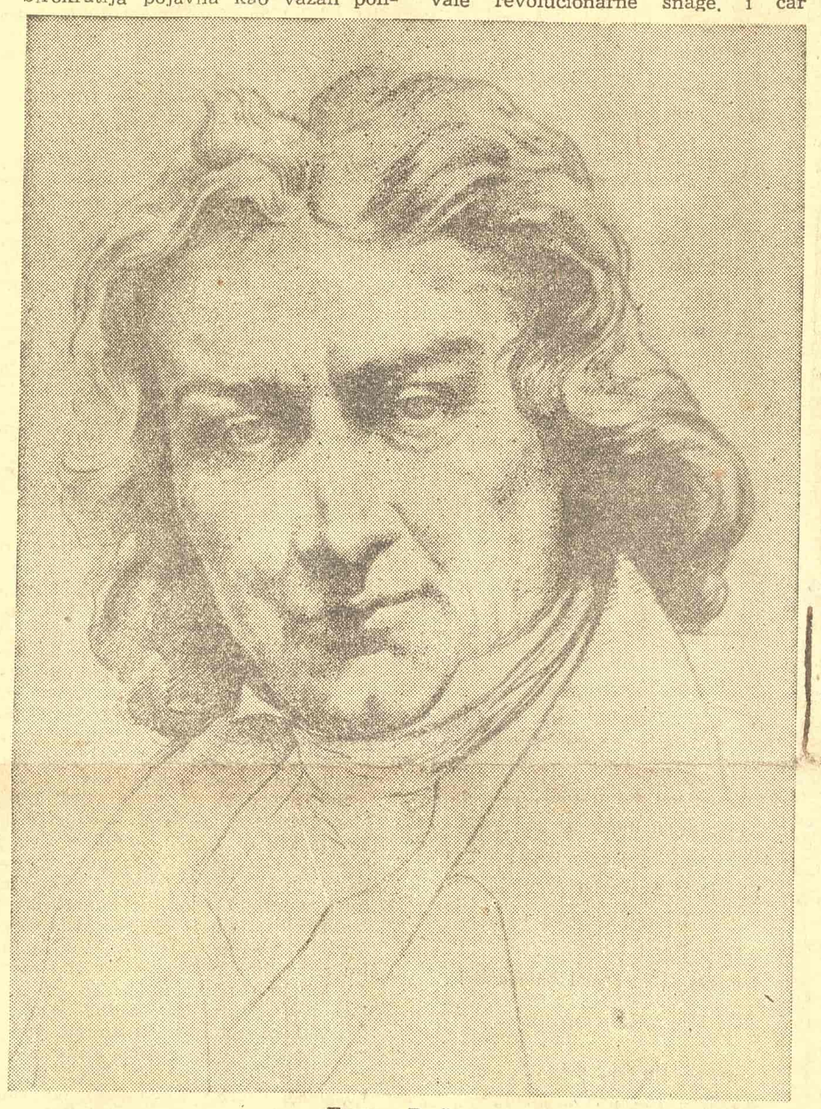

France Prešern

Rad Božidara Jakca

tički faktor, koji je zauzeo izvanredno važno mesto u borbi protiv nacionalnih i demokratskih tendencija.

Četvrti faktor na koji se oslanjao režim bila je crkva. U vezi s porastom demokratskih revolucionarnih pokreta visoki kler osetio se pogođen ne samo kao feudalni elemenat, nego još više zbog položaja crkve u društvu i zbog pozicija visokog klera u hijerarhiskoj lestvici u okviru same crkve. Bile su ugrožene sve materijalne i duhovne privilegije crkve i zato je ona bila potpuno u službi apsolutizma.

Takva je bila podela reakcionarnih snaga. Na drugoj pak strani neprekidno su rasle napredne snage.

U toku dvadesetih i tridesetih godina XIX stoleća počelo se u austriskoj proizvodnji sa uvođenjem parne mašine, čime je bio položen temelj industriskoj proizvodnji. Moć industriske buržoazije je rasla, ali je kapitalistički razvoj svuda bio ometan starim cehovskim uredbama i ograničenjima. Reakcija je gledala s nepoverenjem na bogaćenje neplemićkog i s apsolutističkim sistemom nepovezanog elementa. Uvođenje novih mašina smatrala je za štetnu novotariju, zato mu je činila svakojake smetnje. Reslova sudbina kod nas je tipičan primer te politike. Tako je industriska buržoazija postala glavni faktor opozicije protiv apsolutističkog sistema.

U isto vreme počeo se razvijati i proletarijat. Politički on još nije bio samostalan, već je bio pod uticajem buržoazije, a naročito pod uticajem sitnoburžoaskog radikalizma, koji je na sebe navlačio razne socijalističke vidove. I pored te ideološke nesamostalnosti radništvo se već javljalo kao izuzetno važan faktor u revolucionarnom procesu. Svojim ustankom u Šleskoj i Češkoj 1844 godine, ono je već stvorilo neki proleterski uvod u godinu 1848.

U taboru opozicije nalazila se sitna buržoazija. Zbog relativne privredne zaostalosti Austrije ona je bila mnogobrojna i zato politički vrlo važna. Kao što je ekonomski neprestano lebdela između mogućnosti da se popne u redove buržoazije ili pak da konačno propadne i da se proleterizuje, tako se i u politici neprestano kolebala, da se ipak na kraju uvek prikloni buržoaziji čim bi videla da ona pobeđuje.

U ovaj tabor uglavnom možemo ubrojiti i seljake, iako oni nikako nisu bili jedinstvena masa. Glavni problem je bila zemlja, i na tome se vršila diferencijacija seljaka. Deo bogatijih seljaka, koji su uspeli da se još u doba prosvećenosti ili za vreme francuske okupacije više ili manje osamostale i otkupe, naginjao je više opreznoj buržoaskoj politici, dok su u isto vreme sitniji seljaci-kmetovi, koji su bili svesni da otkupnina znači njihovu propast, naginjali radikalnoj revolucionarnoj akciji, pa su ovu i sprovodili sporadičnim pobunama.

Tako su i u Austriji istrajno sazrevale revolucionarne snage, i car Franja I se bar u pogledu Meternih prevario kad je, upozoren da se ljuljaju temelji sistema, — rekao: »Kako mu drago, mene i Meterniha će već održati« ...

Revolucionarni događaji 1830 godine u Parizu, koji su doveli na presto »građanskog kralja« Luja Filipa, ustalasali su naročito građanstvo, jer je u izvesnom smislu u tom građanskom kraljevstvu bila ostvarena njegova »Indija Koromandija«. Zato je i u Austriji, naročito posle te godine, počela živa politička akcija buržoazije, koja pretstavlja uvod u austrisko-nemačku revoluciju od 1848 godine.

U takvom opštem političkom i socijalnom okviru razvijao se slovenački nacionalni pokret.

Istina, socijalna diferencijacija kod Slovenaca vršila se, zbog njihove zaostalosti, sasvim polako, ali to nikako ne znači da nove socijalne struje kod naprednijih austriskih nacija nisu bitno uticale i na politički život zaostalih naroda. Uvođenje parne mašine u Austriji imalo je uticaja i na ekonomski razvoj slovenačke teritorije. Osnovan je bio ceo niz preduzeća s mašinskim radom. Dr Mal na primer navodi u »Istoriji slovenačkog naroda« (str. 546) da je 1834 godine samo u Štajerskoj (nemačkoj i slovenačkoj) zabeleženo 309 fabrika i »manufaktura« 3 menjačnice, 2 trgovine na veliko, itd. Zanatska preduzeća zapošljavala su u to vreme već 10.557 pomoćnih radnika, a obrtni kapital iznosio je skoro dva miliona talira. Slično stanje je bilo i u Kranjskoj. Isto tako su i gorenjske železare, i pored oštre konkurencije švedskoga gvožđa, još uvek pokazivale tendenciju napredovanja.

Većina te industrije nalazila se u tudim rukama, pa ipak je stvoren i tanki sloj slovenačke buržoazije. U toku tih decenija se na primer nakupilo veliko bogatstvo Kalistara, jedne od prvih slovenačkih kapitalističkih porodica. U pretežnoj većini, međutim, mnogobrojni pokušaji slovenačkih buržoaskih elemenata da se afirmišu na ekonomskom području nisu uspeli. Ekonomski pritisak moćnije nemačke buržoazije bio je prevelik. Zato je većina takvih pokušaja ili propadala ili pak došla u zavisnost od nemačkog kapitala.

Kapitalističke tendencije, koje su izbijale iz redova slovenačke sitne buržoazije, nailazile su prema tome na dve prepreke: na smetnje koje je kapitalističkim težnjama uopšte postavljala feudalno-apsolutistička reakcija i na nesavladivi konkurentski pritisak nemačke buržoazije. Potpuno je razumljivo što su se u takvoj situaciji javljale sve jače tendencije protiv feudalnog apsolutizma a za političko osamostaljenje slovenačkog naroda. Takve tendencije pojavile su se u radikalnom obliku kod vrlo malog dela nove slovenačke sitne buržoazije, koja je činila levo revolucionarno-demokratsko krilo u našem nacionalnom pokretu. Ona je, razumljivo, bila slaba, jer nije imala ni ekonomskog oslonca, i zato samom nacionalnom pokretu nikada nije mogla dati svoje obeležje. Jedan od najpoznatijih pretstavnika toga krila bio je Andrej Smole.

Toj struji se pridružio veliki deo inteligencije. Ona je u feudalnom apsolutizmu i u nemačkoj birokratiji gledala neprijatelja, koji je zatvarao put intelektualnom životu slovenačkog naroda i ekonomski podrivao slovenačku inteligenciju. Ukolilo ta nemačka birokratija nije verno služila nemačkom feudalno-apsolutističkom režimu, ona je išla naporedo s nemačkom buržoazijom i podupirala njene hegemonističke tendencije. Isto tako tu birokratiju je bilo moguće slomiti samo obaranjem apsolutizma i političkom emancipacijom Slovenaca. Zato su se kod inteligencije revolucionarno-demokratske težnje najjasnije ispoljile.

Po svojim socijalnim tendencijama spadali su u ovaj tabor i delovi seljačkih masa, koje je zahvatilo revolucionarno vrenje. Geslo seljačkog pokreta bila je zemlja. A taj pokret je pritom imao istog neprijatelja kojeg je imala i kapitalistička buržoazija i inteligencija: feudalno-apsolutističku reakciju. Ali za nacionalni program slovenačke buržoazije seljak bi se mogao oduševiti tek tada kad bi u tom programu stajao zahtev za revolucionarnim rešenjem feudalnih odnosa na selu, tj. da seljak za zemlju ne daje otštetu. Kao što ćemo docnije videti, baš to se kod nas nije desilo, te je zato seljak tako dugo ostao pasivan prema ovom nacionalnom pokretu, kome je na čelu stajala buržoazija, a njegove revolucionarne težnje dolazile su do izraza u izolovanim sporadičnim pobunama lokalnog značaja.

Radikalno—demokratskom pravcu pridružilo se i radništvo. Ono, istina, nije bilo mngobrojno, a sem toga nalazilo se najvećim delom pod uticajem nemačkih revolucionarnih pravaca, ali se već u toku tih decenija počelo javljati kao politički činilac i moglo je postati važan saveznik slovenačkog nacionalnog pokreta.

Zbog opšte zaostalosti slovenačkog naroda revolucionarno-demokratski tabor bio je slab. U političkoj praksi on nije pretstavljao jedan moćan pokret, iako je ideološki bio vrlo jak i povezan s progresivnim ideološkim strujama tadašnje Evrope. Taj tabor dao je slovenačkom narodu Franca Prešerna, kod koga su se opšte demokratske težnje slile u klasičan umetnički oblik, a po sadržini pretstavljaju najzreliju političku koncepciju kod Slovenaca u tom razdoblju. To levo krilo bilo je jedino koje je kod Slovenaca održavalo duhovnu vezu s demokratskim strujanjem u Evropi, zato i nalazimo kod Prešerna ideološku visinu, koja je Blajvajsovom krugu bila potpuno nepristupačna. Prešernova veza sa mladohegelijancima bila je karakteristična za slovenački demokratski smer. Ova filozofska struja pretstavljala je još tada krajnje levo krilo nemačkog buržoasko demokratskog revolucionarnog pokreta. Nije slučajno što je Prešern prigrlio tu ideologiju. S druge strane, on je bio povezan sa slovenačkim seljaštvom, te je stoga u svim njegovim nazorima preovlađivao demokratski momenat.

Nasupro' tom demokratskom taboru stajala je socijalno konzervativnija i oportunistička, ali moćnija skupina. Nju je sačinjavala pre svega stara, sa apsolutizmom i feudalnim sistemom povezana buržoazija, koja e došla do većih ili manjih poseda sa seljacima-kmetovima i koja je ustvari pretstavljala zaostali tip buržoazije iz epohe prosvećenosti. Razumljivo je što takva buržoazija nije imala interesa za revolucionarno rušenje feudalnog sistema, a naročito pak što se nije mogla zagrejati za revolucionarni put u razrešivanju feudalnih zemljišnih odnosa, što bi pogodilo i njene ekonomske interese. Ovaj zaostali sloj buržoazije naginjao je, stoga, legalnim reformama i kompromisu s apsolutističkim sistemom, te se najodlučnije borio protiv kakve bilo revolucionarne demokratske tendencije u slovenačkom nacionalnom pokretu. Najizrazitiji pretstavnik te struje bio je sam dr Blajvajs. Uporedo s tom socijalnom skupinom išli su ostaci slovenačkog cehovskog građanstva, koje se tvrdoglavo borilo da sačuva poslednje privilegije koje su još ostale od cehovskog sistema, a protiv slobode zanata. Kao svog glavnog neprijatelja ti cehovski elementi smatrali su nemačku liberalnu buržoaziju, koja ih je ekonomski uništavala, pa je stoga razumljivo što su glavnu podršku tražili kod feudalne reakcije.

Treći faktor u tom taboru bio je pretežni deo slovenačkog sveštenstva, koje se kao celina, svakako, nije moglo zagrejati za revolucionarno-demokratske pravce, koji su bili upereni protiv privilegija crkve, a još manje pak crkveni vrhovi, koji su bili jako povezani s feudalnim sistemom. Slovenačko sveštenstvo ipak nije bilo sasvim jedinstveno, već je bilo retkih sveštenika kod kojih je demokratsko uverenje sasvim nadvladalo feudalne interese crkve. Takav primer je možda Radovljičanin Fister iz Prešernovog demokratskog kruga, koji se najzad ponemčio, zato što ga je odbijala slovenačka zaostalost. Po svom socijalnom položaju sveštenstvo je bilo inače najviše vezano za onaj konzervativno građanski, veleposednički sloj, koji je u svom političkom delovanju težio ka kompromisu sa feudalno-apsolutističkim sistemom.

Ovaj letimičan pogled na podelu socijalnih i političkih snaga slovenačkog naroda, od čijih je grupisanja i delovanja zavisila sudbina slovenačkog naroda na pragu 1848 godine, bilo je potrebno učiniti ako želimo da otkrijemo prave polazne tačke slovenačke praktične politike u tom razdoblju.

Posle Napoleonovog sloma i posle pada francuskih okupatorskih vlasti u Iliriji, austriska vlast nije mogla brisati sve što su Francuzi ostavili za sobom, jer nije smela izazivati narodne mase, delimično i zbog toga što su izvesne francuske uredbe godile austriskim vlastodršcima. Vrlo oprezno je likvidirala progresivne uredbe, koje su mogle slabiti feudalni sistem. Istina, austriski režim je iz čisto političkih razloga zadržao Iliriju kao administrativnu celinu. Smatrao je da je ona dobra kao protivteža uticaju Rusije na Balkanu i kao polazna tačka austriske balkanske politike. Isto tako bilo je priznato više jezičkih prava nego što je bilo pre francuske okupacije. Ali u opštem pogledu privredni položaj ilirskih zemalja posle ponovne okupacije pogoršao se, jer je francuska okupacija u jednom pitanju učinila baš ono što je trebalo austriskom feudalno-apsolutističkom režimu: uvela je administrativni centralizam, koji je austriski režim u celosti zadržao. Stvoreni su novi izvori poreskih i drugih obaveza, koje su stalno rasle naporedo sa sve većim ekonomskim teškoćama, u koje je opšta kriza feudalnog društva gurala sam sistem. Zato je i sve više rastao otpor ne samo slovenačkih seljačkih masa, nego i stranih građanskih slojeva u našim krajevima, što je kod nas izazvalo živu političku aktivnost. Tako je ponovna austriska okupacija Ilirije gurnula Slovence u neposrednu borbu, u kojoj je Kranjska, kao najviše slovenačka pokrajina i kao središte bivše francuske Ilirije, dobila vodeći položaj.

Time je i nacionalni pokret dobio veći opseg. Stare ideologije: prosvećenost, jansenizam, racionalizam, postale su snažna reakcionarna smetnja opštem društvenom i nacionalnom razvoju. Književno i jezično polje — na kojem se dotada manifestovalo buđenje slovenačke nacionalne svesti — postalo je suviše isko da bi moglo zadovoljiti socijalne snage koje su radile na obaranju apsolutizma kao sistema.

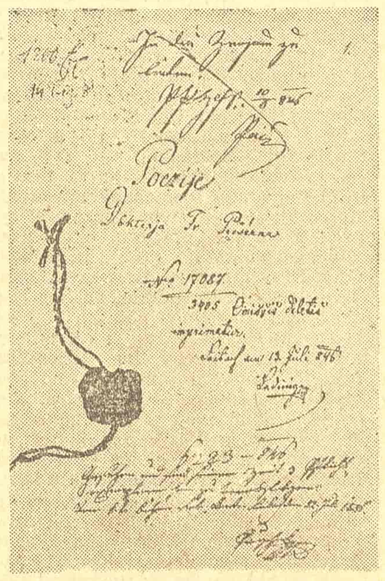

Naslovna strana »Poezija« F. Prešerna sa primedbom austriskog cenzora: »Omissis deletis imprimatur« (»Izostavivši izbačeno da se štampa«) i stihovi iz »Zdravljice«, koju je cenzura precrtala

Privreda, razrešenje feudalnih zemljišnih odnosa, državni sistem itd., to su sada bila nova pitanja koja je morao postaviti nacionalni pokret.

I susedstvo je takođe imalo uticaja na slovenačku nacionalnu borbu u smislu njene radikalizacije i proširenja. Borba italijanskog naroda za oslobođenje i ujedinjenje imala je jakog odjeka našim krajevima, tako da su minista. policije Sedlnicki, a za njim ljubljanski guverner ponov upozorili zemlju da se čuva »od opštepogubnih vukova i od zavodljivih glasova dru-

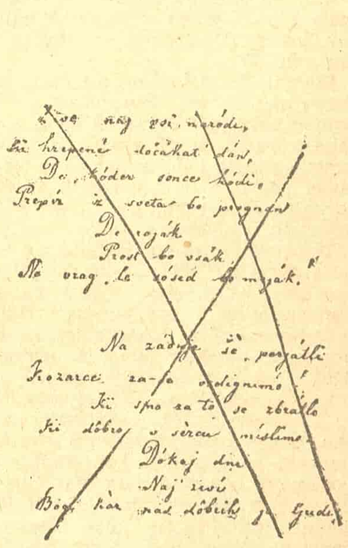

da oblast
in z njo čast,
obilnost bede naša last!

(da vlast i s njome čast i bogatstvo budu naša svojina).

Trebalo je, dakle, osvojiti vlast, osvojiti svoju političku samostalnost ako se htelo otvoriti put sopstvenom ekonomskom razvoju. Nije čudo što je baš tu strofu cenzura zabranila. Za razliku od maglovitih panslavističkih iluzija, Prešern ovde ukazuje na konkretan politički cilj slo-

(Nastavak na drugoj strani)

(Nastavak sa prve strane)

venskih naroda, koji je jedino stvarno mogao zajamčiti Slovencima normalan razvoj i napredak. Prema tome, sam društveni i politički razvoj gonio je Slovence u naručje buržoasko demokratske revolucije. To se naročito jasno pokazalo prilikom pariskog buržoaskog prevrata 1830 godine, koji je vrlo jako uticao na političke prilike kod Slovenaca. Ovaj prevrat izazvao je čitav niz seljačkih nemira i snažno oživeo političku aktivnost po gradovima. Sve to dokazuje nam da su postojale socijalne snage koje su mogle postati nosilac revolucionarno-demokratskog pokreta, na koji se morala osloniti naša borba za nacionalno oslobođenje i ujedinjenje.

Pa ipak to se nije desilo. Slovenački narod je bio zaostao, naročito u jednom pogledu: u slabosti kapitalističkog elementa u gradovima i u prevazi konzervativnog, cehovskog građanstva, koje je sprečavalo unutrašnje sjedinjavanje slovenačkog nacionalnog pokreta i otvaralo front za prodiranje raznih tuđih, nedemokratskih reakcionarnih uticaja u taj pokret. Na slovenačkoj teritoriji nije bilo velike industrije, a i ukoliko je bilo, ona nije bila koncentrisana u nekoliko glavnih tačaka, već je bila rasturena po slovenačkim pokrajinama. Tako se nije ni razvio ekonomski centar, koji bi istovremeno postao i središte političke borbe. Pod takvim uslovima, razume se, u najvećem broju slučajeva odlučuju lokalni uticaji i faktori, što je bilo opasno naročito u Slovenačkoj, gde je feudalna rascepkanost teritorije bila čak i za austriske prilike vrlo velika.

Na toj osnovi razvijale su se kao suprotnost Prešernu dve ideologije, koje su proisticale iz istog izvora: iz zaostalosti slovenačkog naroda. To su bili Blajvajsov konzervativizam i ilirizam.

Blajvajsov konzervativizam pretstavljalo je najdesnije krilo u slovenačkom nacionalnom pokretu. Ranije smo već govorili o socijalnoj sadržini tog pravca. Njegovi ideolozi bili su Luka Jeran i dr Janez Blajvajs, ali je i među njima svakako postojala razlika. Prvi je bio zadrti katolički mračnjak, a drugi konzervativni pristalica prosvećenosti, ali u odnosu na demokratske tendencije obojica su bili na istim pozicijama. Suština te politike je bila: kompromis sa apsolutizmom, postupna legalna borba za pojedina nacionalna prava. Sve što je bilo na koji način imalo veze sa revolucionarno demokratskim pravcem činilo se Jeran—Blajvajsovoj politici opasnim, jer je podrivalo sistem za koji je ta politika bila vezana. Iz tog razloga ova skupina postala je u pravom smislu reči vladinom strankom, koja je za svoju pomoć režimu pokušavala da s vremena na vreme dobije koju mrvicu.

Nije bilo slučajno što je ta skupina bila najjača u Kranjskoj, dok je u Štajerskoj i Koruškoj preovladavao ilirizam. Kranjska je bila čisto slovenačka pokrajina i blagodareći tome ona je kao feudalna krunovina mogla do izvesne mere braniti interese zaostalog slovenačkog građanstva i veleposednika. Samim tim bilo je razumljivo što je i geslo »ujedinjenje Slovenije« ostalo za tu skupinu stalno samo maglovit cilj, koji je, istina, ta skupina s vremena na vreme ponavljala, dok je istovremeno bila uverena da se to neće moći ostvariti. U agrarnom pitanju razrešenje feudalnih zemljišnih odnosa bez oštete, u nacionalnom pitanju legalna borba za pojedina nacionalna prava i vernost Austriji kao odbrani pred velikonemačkim liberalizmom, inače potpomaganje crkve i borba protiv demokratskih tendencija — to je bio program tog političkog pravca, koji je uspeo da zadobije voćstvo u slovenačkom nacionalnom pokretu. To je bio program, koji je dobio oblik u geslu: »Sve za veru, za dom i za cara!«

Time se može objasniti i neočekivana pojava Blajvajsa u voćstvu slovenačkog nacionalnog pokreta, jako je to bio sasvim prosečan čovek, koji nije znao ni da govori dobro slovenački. Caf je o Blajvajsu rekao:

»... Dr. Blajvajs je plašljivi glupak — baš kakav treba za seljačke novine...« (Dr. Fran Ilešič: Korespondencija dr J. Muršca, ZSM, VII, str. 27).

Zato je biskup Slomšek o njemu bio drukčijeg mišljenja:

»... Dobra trava raste samo polako, onde gde ste vi, tu se ne treba bojati revolucija.« (Dr Josip Mal: Istor. slov. nar., str. 777).

Blajvajs je, dakle, na taj način zadobio mesto vođe slovenačkog nacionalnog pokreta. Taj pokret on je znao tako usmeriti da ga istrgne od demokratskog krila i da ga uvede u takve vode, gde nije bilo opasnosti za one socijalne slojeve koji su bili vezani za opstanak feudalnog sistema.

Taj krug je i prema ilirizmu bio isto tako neprijateljski raspoložen. Blajvajs je govorio o »Luninom jeziku« koji hoće da stvore panslavistički i ilirski ideolozi, a Slomšek je čak zabranjivao sveštenicima da uzimaju učešća u tom pokretu, jer ga je smatrao prevratničkim. Oduševljenog ilirca Majara, Slomšek je čak vrlo odlučno progonio zbog njegove ilirske aktivnosti. To, međutim, konzervativnim vođama nije smetalo da, naročito za vreme političke aktivizacije uoči 1848 godine, pozajme nekoliko fraza i iz panslavističkog i ilirskog rečnika, i da se 1848 godine, kad je trebalo ugušiti demokratsku revoluciju, nađu na istim pozicijama sa ilircima.

Glavna borba Prešernova kruga bila je usmerena pre svega protiv te skupine, oko koje su se skupljali svi ostaci prosvetiteljstva, jansenista i mračnjaka, jer su oni bili glavna prepreka razmahu narodnog demokratskog nacionalnog pokreta. Borba oko azbuke je mnogo oslabila krajnje desne elemente, od kojih su bili likvidirani samo pojedini pretstavnici, ali ne i sama struja. Kad su počele izlaziti »Novice«, ta struja se podmladila s Blajvajsom i konstituisala se kao vodeća stranka u slovenačkom nacionalnom pokretu, dok je međutim demokratski pravac ponovo bio potisnut u stranu.

Zbog društveno-ekonomske zaostalosti kod slovenskih naroda Austrije proces stvaranja nacija još nije bio dovršen. Nacionalne zajednice nisu bile postale stabilne, a proces unutrašnje centralizacije bio je tek u začetku. Vladala je velika feudalna rascepkanost i slovenski narodi u Austriji pretstavljali su pravi mozaik narodnosnih grupa, koje su težile za nacionalnim okupljanjem. Na takvom tlu mogle su se rasprostreti panslavističke i ilirske sanjarije, utoliko pre što je nosilac tih ideja bio tanki i konzervativni gornji socijalni sloj delom iz redova feudalne aristokratije, delom iz redova oportunističkog građanstva, sloj koji nije imao neposrednog dodira s narodom i koji nije razumevao njegove demokratske i socijalne težnje. Takve sanjarije pre su bile bežanje pred opasnošću od hegemonije nemačke liberalne buržoazije, nemačkog kapitala, nego što su bile rezultat demokratskog shvatanja o pravu naroda na samoopredeljenje. I baš zbog toga su se ideolozi panslavizma i ilirizma, kao jedinog realnog političkog »oslonca« protiv te velikonemačke opasnosti, tako često hvatali feudalno-apsolutističke reakcije, što ih je godine 1848 najvećim delom dovelo na pozicije kontrarevolucije. I ma da su idealistički panslavistički ideolozi još kako izjavljivali da se oslanjaju samo na slovensku Rusiju, oni su se stvarno oslanjali na ruski feudalni apsolutizam, koji bio glavni stub reakcije u Evropi. Panslavizam je na taj način u svom vodećem i konkretnom obliku brzo postao elemenat evropske feudalne reakcije.

To svakako ne važi za sve struje kod slovenskih naroda. Ideju slovenske uzajamnosti različni ideolozi su različno tumačili. Revolucionarno-demokratsko krilo, koje je isto tako tražilo saveznika protiv agresivnosti nemačke liberalne buržoazije s njenim hegemonističkim tendencijama, tumačilo je ideju panslavizma kao ideju političkog savezništva slovenskih naroda, ali je pri tome na prvo mesto postavljalo demokratske principe i priznavanje individualnosti pojedinih naroda. Takvo stanovište je zastupao i Prešern, suprotno od Vraza,. Godine 1848 on je pisao Vrazu:

»... Uostalom želim ne samo panslavizmu, nego isto tako i panilirizmu da što bolje uspe, ali ipak mislim da sve što je izniklo ostane do žetve kako bi gospod (to pan) o sudnjem danu mogao odvojiti dobro od lošega«.

Iako je Prešernu ideja slovenske uzajamnosti bila uvek bliska kao brana protiv germanskog pritiska i koju je stalno naglašavao, on se ipak protivio tendencijama da se panslavizam i ilirizam upregnu u kola ruske i uopšte evropske feudalne reakcije, naročito još austriske — kako su objektivno postupali mnogi Ilirci, sve dok Jelačić nije konačno godine 1848 »osvojio« položaj neposrednog spasioca austriske monarhije i feudalne reakcije.

Svakako da ni u tom pitanju mala i nerazvijena demokratska skupina oko Prešerna u slovenačkom nacionalnom pokretu nije mogla sasvim da prodre sa svojim shvatanjima. Ipak joj je pošlo za rukom da onemogući ilirsku grupu i da jako oslabi reakcionarnu aktivnost Blajvajsove vodeće skupine, što je dovelo do toga da Jelačić 1848 godine ne nađe jače podrške u Slovenačkoj, dok su, naprotiv, pristalice revolucije snažno došli do izražaja.

Ilirizam je u stvari bio hrvatski oblik panslavizma i pretstavljao je povezivanje tendencija onog dela hrvatskog plemstva koje je branilo svoje feudalne interese pred mađarskim centralističkim pritiskom, sa začecima nacionalnog pokreta nerazvijene hrvatske buržoazije. Tome podudaranju interesa protiv pritiska iz Mađarske treba pripisati to što je voćstvo u hrvatskom ilirskom pokretu već uskoro posle samog početka pripalo feudalnim i konzervativnim buržoaskim elementima tzv. prosvećenosti, koji su bili uglavnom neprijateljski raspoloženi prema demokratskim tendencijama.

U Slovenačkoj ilirizam nije mogao pustiti dubljeg korena zato što je on pre svega odgovarao klasnoj strukturi hrvatskog nacionalnog pokreta. Sem toga protiv ilirizma odmah je istupio najdemokratskiji faktor u Slovenačkoj — Prešernov krug.

Ranije smo već rekli da nije bilo slučajno to što je ilirizam bio jak u Štajerskoj i Koruškoj, dok je međutim imao manje oslonca u Kranjskoj. Štajerski i koruški Slovenci bili su pod neposrednijim nacionalnim pritiskom nego što su to bili kranjski Slovenci. Dok se kranjsko malograđanstvo skrivalo iza kranjskog feudalnog partikularizma, dotle je to u Štajerskoj i Koruškoj bilo nemoguće. Razvoj kapitalizma je tu pratila oživljena akcija nemačkog nacionalizma, koji je ugrožavao pozicije slovenačkog naroda uopšte i ekonomske interese zaostale sitne slovenačke buržoazije posebice. U takvim uslovima je svakako sudbina svakog građanskog nacionalnog pokreta izgledala sasvim beznadežna, a Kranjska, jedina čisto slovenačka krunovina, nije još imala u sebi dovoljno centralizujuće snage. Sitni buržoa, koji se nije pouzdavao u revolucionarne energije svoga naroda i koji nije video snage koje bi mogle te energije usredotočiti, okrenuo se stoga, u svojoj dezorijentiranosti ka simpatičnim ilu-zijama o veličini ilirskog plemena, koje će svojom ujedinjenom snagom, a oslonjeno na ostale slovenske narode, čuvati slovenački narod od propasti. Ilirizam je dakle na slovenačkom tlu izraz ta ideologija sitne buržoazije i inteligencije, koja se koleba između demokratije i reakcije i koja je još bila čvrsto vezana za feudalni ideološki svet. Zato nije slučajno što je baš među nižim slovenačkim sveštenstvom imao svoje najjače pozicije.

Ilirizam kod nas nije mogao postati narodnim pokretom jer je bio manje ili više neprijateljski raspoložen naročito prema težnjama seljačkih masa da se oslobode socijalnog tereta. Takav je ilirizam bio u Hrvatskoj, pa isto tako i u Slovenačkoj. **U slovenačkim zemljama oslonac ilirizma bio je veći deo malograđanske inteligencije, otrgnute od narodnih masa.** Ali i pored svega toga ovaj pokret imao je i svoju pozitivnu stranu, jer je znatno proširio nacionalnu misao i tako posredno u narodu krčio put ideji slovenačkog nacionalnog ujedinjenja. Ta pozitivna strana utoliko je lakše došla do izraza što ilirski pokret nije bio homogen, već je pored izrazito reakcionarnih elemenata uključivao i pojedine napredne i demokratski raspoložene ljude.

Prešernov krug je vrlo odlučno istupio protiv ilirizma. Taj otpor proisticao je iz celokupne njegove demokratske usmerenosti, jer onaj koji je gradio svu svoju politiku na akciji narodnih masa i za koga su ideali demokratske slobode i čovečnosti bili polazna tačka nacionalne borbe, taj se nije mogao oduševljavati idejama koje nisu imale svoj koren u narodu i koje su čak sam narod demobilisale, jer su ga hranile lažljivim iluzijama. Malograđanski oportunizam gubio se u panslavističkim ilirskim sanjarijama zato što se plašio svojih sopstvenih masa zbog njihovih socijalnih zahteva. Zato je tražio pomoć od ruskog cara i hrvatskih feudalaca. Demokrat je, međutim, izlazio iz svoga naroda i on je organizovao i mobilisao njegove snage. Ta aktivistička sadržina Prešernovih nastojanja naročito se jasno vidi u sledećim rečima, koje je pisao Vrazu.

» ... Bolje je, zato, prema Homerovim rečima, biti poslednji čobanin, nego zapovedati svim mrtvima«.

Prešernova borba za slovenaštvo bila je vrlo oštra. Stanka Vraza naziva naopakim Katonom, izdajicom slovenačkih narodnih interesa. I u svojim »Epigramima« on kaže:

»Čeh, Poljak in Ilir, Rus svoj 'jobraziti jezik,
njih le mogočni ga rod ima pravico pisat',
Beli Hrvat, Rus'njak ne Slovak ne, a Slovenci ne
tem gre. Slave pesam, lajati, tace lizat'«.

Niko kod nas nije tako jasno shvatio suštinsku nedemokratičnost panslavizma i ilirizma i njegovog praktičnog oportunizma kao Prešern. I otuda proističe oštrina s kojom je istupao protiv tog pokreta. Zato što je onaj koji je želeo da otvori svome narodu put u budućnost morao pre svega da u sopstvenim redovima otkloni sve ono što je stvaralo smetnje maksimalnoj mobilizaciji svih pokretačkih snaga naroda.

Baš zbog toga kod Prešerna demokratski momenat uvek određuje sadržinu njegove privrženosti ideji slovenske uzajamnosti.

Trenja tih triju socijalnih i političkih skupina usled slovenačke zaostalosti i usled apsolutističkog terora odigravala su se na vrlo ograničenom području, najviše u okviru književnosti i jezičkih i opštih kulturnih pitanja. Pa i pored toga ne može biti sumnje da je sadržina tih trenja izrazito socijalnog i političkog karaktera. To doba donelo je slovenačkom narodu nekoliko vrlo važnih uspeha. Reakcija je svim silama ometala borbu za jedinstvo slovenačkog književnog jezika. U Gracu i u Celovcu su se, na primer, protivili da štajerski i koruški Slovenci upotrebljavaju kranjske školske knjige, odugovlačili su s rešenjem pitanja azbuke i produživali život dajnčici i metelčici kako bi sprečili da dođe do jedinstvenog pravopisa za Slovence, itd. Još na veće teškoće nailazio je zahtev da se slovenački jezik bar delimično uvede kao službeni jezik. Takvo postupanje od strane reakcije sasvim je razumljivo. Jezik je bio onaj spoljašnji izraz duhovnog nacionalnog jedinstva, koje se pre ili posle moralo manifestovati i u političkim zahtevima, na frontu otvorenih političkih borbi, koje su slabile apsolutistički sistem. Stavljanje veštačkih pregrada između narečja, snaženje lokalnog elementa — to je bila taktika koju je reakcija primenjivala protiv slovenačkog nacionalnog pokreta. U tome joj je bio direktni oslonac nemačko-liberalno građanstvo, koje je, istina, bilo privrženik državnog centralizma, ali protivnik okupljanja raskomadanih naroda u celinu. Posredna, pak, rezerva te režimske politike bila je slabost kapitalističkog razvoja kod samih Slovenaca, koja je zadržavala proces ekonomske i političke koncentracije i snažila one konzervativne snage koje su mogle postati oslonac vladine politike.

Godine 1845 počele su izlaziti »Novice«. To je svakako bila vrlo važna pojava u slovenačkom nacionalnom pokretu. Ma da je »namena, cilj i svrha« novoga lista bila, kako kažu same »Novice«, »... poučavanje i upućivanje seljaka i zanatlija ili radnika da svoje stanje koliko je moguće poboljšaju, a ne da s njima traže dobit niti da kranjštinu ili kranjski jezik čiste«, njihova objektivna uloga bila je mnogo šira i pretstavljala je nov korak unapred u političkom razvoju slovenačkog naroda. One su postale organizaciono središte vodeće oportunističke i konzervativne grupe u slovenačkom pokretu. S Prešernovim krugom i njegovom »Čbelicom«, s jedne strane, i sa »Novicama«, s druge strane, Ljubljana je postala središte slovenačke političke akcije, u čemu se nesumnjivo ogleda proces daljeg unutrašnjeg formiranja i učvršćivanja slovenačke nacije.

Slovenački nacionalni pokret je na taj način izašao iz prvobitnih verskih i uskih kulturnih okvira i počeo dobijati sve jasnije političke oblike i sadržinu. Nema sumnje da je demokratski Prešernov krug u tome odigrao odlučujuću ulogu.

Zdravljica.

Prijatli! odrodíle
So terte vince nam sladkó,
Ki nam oživlja žíle,
Serce razjasni in okó,
Ki vtopi
Vse skerbí,
V potertih persih up budi!

Kam nar pred vesélo
Zdravljico, bratje! ćmo zapét'?
Bog našo nam deželo,
Bog živi vès slovénski svét,
Brate vse,
Kar nas je
Sinóv slovéče matere!

V sovražnike 'z oblákov
Rodú naj naš'ga treši grom,
Prost, ko je bil očakov,
Naprej naj bo Slovencov dom;
Naj zdrobé
Njih roké
Si spóne, ki jih še težé!

Edinost, sréča, správa
K nam naj nazaj se vernejo,
Otrók, kar ima Sláva,
Vsi naj si v róke sézejo,
De oblast
In z njo část,
Ko préd, spet naša boste last!

Bog živi vas slovénske,
Prelépe, žlahtne rózice;
Ni take je mladenke,
Ko naše je kervi deklé;
Naj sinóv
Zarod nov
Iz vas bo strah sovražnikov!

Mladenči, zdaj se pije
Zdravljica vása, ví naš up;
Ljubézni domačíje
Noben naj vam ne vsmérti strup;
Kér zdaj vás',
Kakor nás,
Jo sèrčno bránit' kliče čás!

Živé naj vsi naródi,
Ki hrepené dočákat' dan,
Ki, kóder sónce hódi,
Prepir iz svéta bo pregnán,
Ki roják
Prost bo vsák,
Ne vrág, le sósed bo meják!

Nazádnje še, prijátli,
Kozárce za-se vzdignimo,
Ki smo zató se zbrátili,
Ki dôbro v sercu mislimo;
Dokaj dni
Naj živi
Vsak, kar nas dobrih je ljudí! —

Dr. Prešerin.

Faksimil »Zdravljice«, objavljen prvi put u »Čbelici« 1848 godine

Godišnjica Prešernove smrti — kulturni praznik naroda

Koliko je slovenački narod razumeo i poštovao Prešerna, pokazalo se u punoj meri tek u narodnooslobodilačkoj borbi. Prešernova pesma pratila je tu borbu od prvih bitaka protiv okupatora do pobede i oslobođenja domovine.

»Slovenski poročevalec«, ilegalni ciklostirani list, pisao je 29 novembra 1941, povodom godišnjice Prešernovog rođenja:

»Još nikada slovenački narod nije proslavljao godišnjicu Prešernovog rođenja u tako presudnom vremenu kao ove godine. I još nam nikad besmrtna Prešernova pesma nije govorila tako iz srca kao ove godine«.

Tako je Prešern, u tom vremenu, na svoju pesmu u slobodi prvi put dobio veličanstven odgovor — svi su smeli da je razumeju i razumeli su je. Proslave pesnikovih godišnjica postale su praznici. I ma da su ti praznici — priređivani u partizanskoj četi, u oslobođenom selu, u koncentracionom logoru — bili često skromnih razmera oni su bili sastavni deo borbe za slobodu. Prešern je govorio iz srca naših ljudi.

Partizanska štampa nikad nije zaboravljala na Prešerna. Listovi, bilteni, zidne novine, dnevnici, dokumenti — nije bilo slovenačke štampane stvari koja nije i Prešernovom rečju podizala duh borbe. U »Slovenskom zborniku 1942« skoro u svakom prilogu nalazi se citat iz Prešerna ili Cankara. Time je bilo jasno rečeno na kakve se tradicije oslanjala naša borba. Poseban značaj dobile su proslave Prešernovih godišnjica 1944 godine, kada se navršilo sto godina njegove »Zdravljice«, koja je, pored nekih odlomaka iz »Krsta pri Savici«, bila najpoznatija i u toku narodnooslobodilačke borbe najviše recitovana Prešernova pesma. Prilikom te stogodišnjice gorenjska tehnika »Trilot« štampala je jubilarno izdanje »Zdravljice«, koje je jedno od najlepših izdanja slovenačke partizanske štampe. U Slovenačkom Primorju štampana je tada brošura »Stogodišnjica Prešernove »Zdravljice«. Sedma udarna brigada XXXI divizije koja je nosila časno ime »Prešernova«, izabrala je kao naslov za svoj list reči iz »Krsta pri Savici«: »Največ sveta otrokom sliši Slave«. Među važnije publikacije ove vrste spada i brošura, koja je izašla sledeće godine pod naslovom »Prešern — vesnik naše borbe i naše slobode«.

Pred konačno oslobođenje zemlje 1 februara 1945, Pretsedništvo Slovenskoga narodoosvobodilnoga sveta (SNOS-a) proglasilo je dan Prešernove smrti za kulturni praznik slovenačkog naroda. Time je Prešernov genije dobio priznanje i odlikovanje — postao je konačno svojina slovenačkog naroda. To je došlo do svog punog izražaja uskoro po potpunom oslobođenju naše zemlje, kada su ostvarene Prešernove reči: »tja našli bomo pot, kjer nje sinovi si prosti vol'jo vero in postave«, («tamo ćemo naći put, gde njeni sinovi slobodno biraju veru i zakone«).

Godine 1946 preplavile su Vrbu, Prešernovo rodno selo ogromne mase ljudi. Došle su iz čitave Slovenije i Jugoslavije, da vide priprostu seljačku kuću u kojoj se rodio Prešern i da proslave stogodišnjicu njegovih »Poezija«. To je bila manifestacija radnog naroda, njegove ljubavi za slobodu, o kojoj je s takvim zanosom pevao Prešern. Priredbe, proslave, umetničke izložbe i izložbe uspomena o Prešernu, Prešernov muzej u njegovoj rodnoj kući, novo narodno izdanje »Poezija«, odluka Ministarstva prosvete o Prešernovim nagradama za umetnost i nauku, narodna izdanja »Prešernove knjižnice« — sve su to bile manifestacije koje su naširoko prenele Prešernovu misao među ljude i stvorile od Prešernove godišnjice istinski praznik čitavog naroda, o kakvom je govorila odluka SNOS-a iz 1945 godine.

Tako se Prešernov dan ustalio kao praznik, te je sledećih godina ustanovljena Prešernova kulturna nedelja, nedelja izložbi, priredaba, proslava, kad pred mase istupaju slovenački kulturni radnici, književnici, umetnici, kada dobijaju priznanje i nagradu najbolja kulturna ostvarenja.

U tom duhu proteći će i ovogodišnji Prešernov praznik — utoliko više značajan, što se slovenački narod zajedno sa svim narodima Jugoslavije nalazi već u ieku nove borbe — borbe za socijalizam.

Izdavačka delatnost „Prešernove knjižnice"

Uskoro će se navršiti sto godina od kako je među Slovencima pokrenuta akcija za masovno izdavanje knjiga za narod. »Prešernova knjižnica«, koju je 1946 osnovao Slovenski knjižni zavod u Ljubljani, oslonila se na gotovo stogodišnju tradiciju i mnoga korisna iskustva stečena u tome razdoblju u organizovanju masovnog izdavanja knjiga. U organizacionom pogledu »Prešernova knjižnica« prihvatila je sledeći metod rada:

Svake godine na jesen izlazi izvestan broj knjiga. Prve godine izašle su tri knjige, druge godine četiri, a nedavno, za 1949, pet knjiga. Program tih izdanja objavljuje se godinu dana unapred i od novembra do 1 maja sakupljaju se pretplatnici. »Prešernova knjižnica« uspela je da u toku tri godine organizuje čitavu mrežu lokalnih poverenika. To su učitelji i drugi prosvetni radnici u pojedinim krajevima, među kojima ima i radnika i seljaka. U tome aktivno sarađuju i filijale knjižare Državne založbe Slovenije. Poverenici, odnosno knjižare sakuplaju pretplatnike u pojedinim fabrikama po selima i zadrugama, šireći svuda interes za knjigu, a posebno za izdanja »Prešernove knjižnice«. U prvoj godini postigla je najveće uspehe akcija u gradovima U drugoj, a naročito u trećoj godini počeo je da se podiže broj pretplatnika u industriskim centrima i na selu. Godine 1946 tiraž »Prešernove knjižnice« iznosio je 30.000 kompleta, 1947 godine 35.000, a 1948 popeo se na 60.000. U svemu »Prešernova knjižnica« izdala je prve tri godine preko pola miliona knjiga. Zahvaljujući svome programu, organizaciji, a naročito jevtinoći svojih knjiga, »Prešernova knjižnica« stekla je neobično brzo veliki broj pretplatnika među radnim narodom Slovenije.

Cena kompleta od pet knjiga iznosi 65 dinara. Ovo je besumnje, najjevtinija kolekcija knjiga na slovenačkom jeziku.

Najznačajnije je svakako moralno i kulturno dejstvo naglog uspona ove napredne književne edicije, namenjene masama radnog naroda Slovenije. »Prešernova knjižnica« osnovana je u cilju vaspitanja slovenačkog naroda. Njen je zadatak, u prvom redu, da pruži trudbeniku jevtinu knjigu koja će uzdići njegov duhovni nivo i upoznati ga sa bitnim poblemima i pojavama novog društva i sa socijalističkom kulturom. Taj cilj »Prešernova knjižnica« postiže izdavanjem poučnih knjiga vrlo popularnog ali ozbiljnog, naučnog karaktera, štampajući najbolja dela domaćih i stranih pripovedača, u kojima se odražava problematika savremenog društva. U prvom godištu ovaj zadatak ispunjen je na prvom mestu izdavanjem Kalendara koji je, prema staroj tradiciji slovenačkih kalendara sastavljen u formi dobre narodne čitanke, u kojoj se, pored aktuelnih političkih pitanja, nalaze i poučni članci iz područja različitih naučnih grana, naročito članci iz poljoprivredne prakse, zatim obilni prilozi iz naše literature. Osim toga izašlo je prvo masovno izdanje jedne od najboljih, možda i najbolje knjige Prežihova Voranca »Samorastniki«, kao i prva knjiga zbornika »Spomini na partizanska leta« u redakciji Ferda Godine. U drugom godištu štampan je, pored Kalendara i druge knjige »Uspomena na partizanske godine«, roman naprednog danskog pisca M. Andersena Neksea »Sirota Stina«, u dve knjige. Treće godište obuhvatilo je pet knjiga, i to, pored Kalendara (i ovaj put u redakciji književnika Ignaca Kopriveca), treću knjigu »Uspomena na partizanske godine«, roman Miška Kranjeca »Os življenja« (»Osovina života«), poznati roman Mihaila Šolohova »Uzorana ledina« i raspravu Antona Poleneca »Kako su postala živa bića«.

Treba posebno spomenuti dokumentarni zbornik »Spomini na partizanska leta«, koji je, u redakciji književnika F. Godine, doneo u prve tri knjige čitav niz zapisa o ovim najvećim danima slovenačke istorije, pružajući bogato vrelo za buduće istoričare narodnooslobodilačke borbe Slovenaca.

Rukovodstvo »Prešernove knjižnice« uputilo je ove godine svojim poverenicima jednu anketu s pitanjima o odjeku novih knjiga u narodu. Brojni odgovori koji stižu iz svih krajeva Slovenije, gdegod je doprla »Prešernova knjižnica«, pružaju značajne i zanimljive podatke o željama i interesovanju čitalačkih masa radnog naroda. Ova anketa biće svakako od velike koristi »Prešernovoj knjižnici« prilikom sastavljanja izdavačkog plana.

Značajno je da baš iz radničkih centara i sa sela stižu sugestije da format knjiga bude veći, štampa bolja i da se knjige mogu dobiti i u povezu.

U četvrtom godištu »Prešernova knjižnica« izdaće izbor Cankareve proze, koji će obuhvatiti pored ostalog i jednu od najboljih Cankarevih ovećih pripovedaka »Na klancu«. Pored izbora iz Cankara izaći će četvrta knjiga »Uspomene na partizanske godine« prevod prve knjige »Kako je čovek postao div« od Iljina i Segala i prevod romana Džeka Londona »Gvozdena peta«.

»Prešernova knjižnica« pretstavlja nesumnjivo značajnu pojavu u kulturnom životu Slovenaca, značajnu naročito u pogledu rasturanja napredne knjige u širokim masama radnog naroda. Ova narodna biblioteka tek je započela svoj razvitak i pred njom stoje velike perspektive.

PREŠERNOVA PROSLAVA U PREKOMURJU

U čitavom Prekomurju vrše se pripreme za proslavu Prešernove nedelje.

U Murskoj Soboti biće otvorena izložba najboljih zidnih novina radnih kolektiva, sindikalnih podružnica, škola, pionira i sreskih omladinskih aktiva iz čitavog Prekomurja.

Tokom Prešernove nedelje nastupiće u Murskoj Soboti najbolja seoska dramska grupa. Sindikalno kulturno-umetničko društvo »Stefan Kovač« iz Murske Sobote priredíće literarno-muzičko veče, na kome će učestvovati najbolji recitatori i pevači, a učenici muzičke škole priredíće koncert.

Prešernova nedelja u Prekomurju biće zaključena osmog februara svečanom akademijom. Svečane akademije pripremaju i narodno-prosvetni saveti u svim većim selima Prekomurja. U toku ove nedelje ustanove, preduzeća i sindikalne podružnice snabdeće sreske narodne biblioteke novim knjigama.

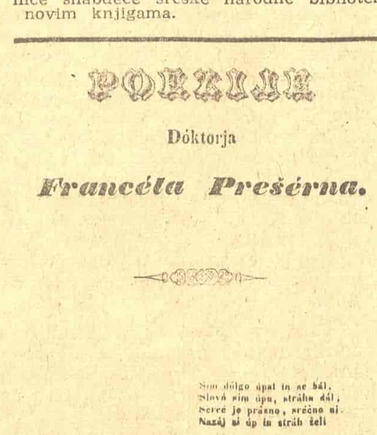

Prvo izdanje Prešernovih »Poezija« 1847 godine

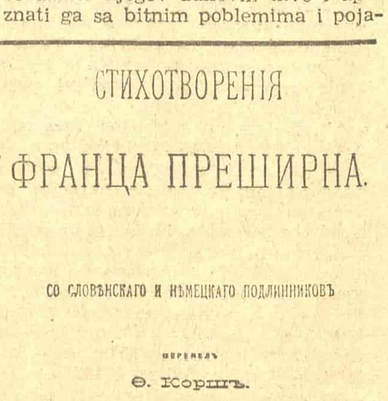

Izdanje Prešernovih stihova na ruskom 1901 godine

SUSRET KNJIŽEVNIKA S RUDARIMA BREZE

Ivo Andrić: ZABELEŽENO U BREZI

Najbolji rudarski kolektiv cele Jugoslavije, za 1948 godinu, nalazi se skriven u talasastom terenu srednje Bosne, i još je njegova dobra polovina stalno pod zemljom. Do njih nije lako putovati, a još je teže upoznati se sa svima. Pa ipak, za njih je čula cela zemlja i ovaj kolektiv je sa svojim udarnicima i rukovodiocima, bio predmet divljenja i pohvala u štampi i govoru. Priznanje ih je našlo i u njihovoj skrovitoj Brezi i u najdubljim »šahtovima« pod zemljom.

Provesti sa tim ljudima dvadeset četiri sata, to je malo, pa ipak dovoljno da čovek i oseti mnogo i nauči ponešto novo i da se utvrdi u onom što već zna.

Večerali smo i razgovarali sa rudarima Breze, posmatrali ih pri radu i odmoru. Razgledali smo njihove grafikone, sliku njihove slave i ponosa. Stajali smo dugo nad ogromnom kartom na kojoj su nam stručnjaci pokazivali, razgranatu mrežu podzemnih rovova. Tu su različitim bojama označena stara i nova radilišta, još nenačeti slojevi uglja, kao iscrpeni i zatrpani kopovi i mesta na kojima prete voda, vatra ili gasovi.

Razgovarali smo sa rudarima koji već četrdeset i jednu godinu rade bez prekida i pamte i Austro-ugarsku i staru Jugoslaviju i težak rudarski život u njima, a i sa mladićima u dvadeset prvoj godini koji »od juče« kopaju i — vode epske borbe za svoju zastavicu. Slušali smo pričanje udarnika.

Videli smo snagu, vrednost i lepotu socijalističkog rada i takmičenja u kom oni koji su trenutno na vrhu grafikona znaju i osećaju dobro da je i njihovo prvenstvo uslovljeno radom i naporima svih onih koji su po svojim postignućima zasada još ispod njih. Videli smo ne samo heroizam, nego i viteštvo rada. Videli smo i sve neskrivene i nesakrivane teškoće sa kojima se nose i bore rukovodstvo, aktivisti i svi svesni radnici u ovoj Bosni, unazađenoj, dugo trovanoj i bezdušno eksploatisanoj zemlji u kojoj se, po Kočićevim rečima, »sve konta i uvažava po vjerozakonu« ili se bar doskora kontalo. Videli smo i njihovu rešenost da u borbi istraju i da teškoće savladaju.

I kad smo se u dubokim i mračnim rovovima susretali sa rudarima, koji su kao i mi nosili svoje male električne lampice i pozdravljali nas čudnim, ozbiljnim, blago-čvrstim rudarskim pozdravom: »Sretno!«, mi smo se, kao na ispitu, trudili da odgovorimo istim tonom, osećajući u tom trenutku uzbudljivo veliko jedinstvo svih trudbenika, pa ma gde oni radili i ma kakav bio njihov posao.

Taj njihov drugarski pozdrav nosimo još u ušima i nećemo ga zaboraviti, kao što ne zaboravljamo ni njihovu poruku: da bi im ljudi od pera i knjige (»od znanja i umjeća«, kako je rekao stari rudar) mogli i morali da pomognu na svoj način u njihovom radu.

Posle nekoliko sati boravka pod zemljom i pešačenja po ugljenim rovovima, razgovaramo na mokrom brežuljku trepćući od svetlosti zimskog dana. Razgovaramo o radu, o vrednosti i značenju svakog grumena dragocenog uglja, o budućem svetu izmenjenih radnih odnosa i oslobođenog radnika.

U tom razgovoru stigli smo na drum koji nas je sinoć doveo u Brezu i koji nas sad odvodi iz nje.

Tu brigade Narodnog fronta grade šest kilometara pruge širokog koloseka kojom Breza treba da bude vezana sa prugom Šamac—Sarajevo, što će značiti veliki dobitak, jer se vagoni neće morati pretovarivati.

Jugovina i vlaga. Seoske devojke kopaju i nabijaju u nasip tešku ilovaču koja se hvata za ruke, za noge i alatke, napada i otima se kao živ stvor.

To je prava borba sa stihijom pustog prostora koja u obliku ilovače navire iz zemlje kao vojska koju nije lako savladati i koja podleže samo upornom, dobro smišljenom i dobro vođenom radu. To je istinski front na kom se jasno vide savladana i osvojena mesta na kojima je ilovača već dobila oblik nasipa, pored onih tek načetih, razrivenih i bezobličnih mesta, gde borba traje i još vlada nered i pustolina.

Svuda oko nos rvanje sa jalovom ledinom i tužnim bespućem pustog prostora njegovo mučno savlađivanje, potčinjavanje svesnoj ljudskoj volji i potrebama ljudske zajednice. To je narod koji je ustao na borbu sa tim prostorom, rešen da ga krči, kopa, prevrće, poravnava, dok ne izmeni lice stihije i ne pretvori je u celishodnu ljudsku tvorevinu.

Levo i desno od nas rade ljudi i žene. Sitan i samo prividno izolovan odred velike narodne vojske rada. Čini mi se da odmičemo sporo da dangubimo, čini mi se da je nedostojno biti dokon i nezaposlen, pa ma i samo na izgled.

Naglo nestaje s vidika raštrkana brigada frontovaca, kao moba na radu. Hrabri rudari Breze ostali su daleko iza nas. Oni neće u ovim beleškama naći svoju sliku kao što možda žele i kao što svakako zaslužuju; pa ipak, mi smo iz Breze poneli mnogo više utisaka nego što ove beleške u novinama mogu da kažu. U ovom trenutku sve što čovek može, to je da im kaže ono tiho i značajno: »Sretno!«, njima i svima u nas i u vascelom svetu koji pokretom mišića, žarom misli, svešću i snagom volje rade i radom stvaraju osnove novog života.

Skender Kulenović: ISKRE BREZE

Ono nekoliko sati što ih provedosmo u tom rudarskom naselju nedaleko od Sarajeva, maloj i slavnoj Brezi, i danas mi žive u duši kao neočekivano viđenje, kao ozbiljna najozbiljnija opomena i kao, doduše stara, ali potstaknuta želja, — sve je to zamiješano u meni u nekakav nemir, stalan i nesnosan.

Nemirom, no sasvim drukčijim, bio sam ispunjen i onda kad smo nas trojica, Andrić, Čopić i ja, krenuli iz Sarajeva, u samu već noć, da rudarima Breze čitamo svoje radove. Mi smo zapravo pošli da od tih ljudi više ponesemo, nego da njima donesemo; i zato me je, još putujući, uznemiravalo to što smo morali da se odmah sutradan vratimo u Sarajevo, pošto, naime, te noći nešto pročitamo te prenoćimo i prije sama povratka navrat-nanos razgledamo rudnik, to toliko da ne bude »Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba«.

Skupo li je evo — mislim se u autu idući u Brezu — postalo vrijeme i u ovoj nekad vječno dremovnoj Bosni, u kojoj je vremena oduvijek bilo na pretek, u kojoj se život vukao nekoč sporo i cvileći kao volovske taljige; a kako je jednom potekao Četrdesetprve, tako se više ne zaustavlja i teče evo sve žurnije i plahovitije. Mrtva doduše i sama u svijetu, još viših brda u mraku, kao davno u mom djetinjstvu, čini se Bosna i ove mokre jesenje noći, jedva se naslućujući u tanku svjetlu krnja mjeseca i rijetkih zvijezda između ustajalih oblaka. Ona takva može da se učini samo na trenutak, pri pomisli na daleku prošlost; ali kroza me struje i noćas ona njena jučerašnja vremena kad pune četiri godine ni jedne jedine noći nije u njoj bilo gluve, ni jednog joj kuta bez pucnja. Pucnjeva sada nema: no u tim zamuklim brdima, u toj prividnoj tišini, ni noć ne smiruje život, jednom proključao.

Evo na prvom koraku. Kad stigosmo u Brezu, dočeka nas sekretar partijskog komiteta i povede odmah u Radnički dom, gdje se već, veli, iskupio narod. Ja ne istupam bez nekog strahovanja pred onoga kome pišem, te idući u Dom nisam ništa primjećivao oko sebe: tim putem sigurno još jednom ne bih znao proći! Kako uđosmo u dvoranu, tijesnu i punu kao šip, zagluši nas odmah s vrata pljesak izmiješan s poklicima i grajom; prolazeći u ostavljen prvi red opazih sprijeda u publici jednu ženu u zaru, podignute peče, i jednog starca u kačketu, ostalo su bila samo lica. Sjedoh, — pljesak još traje. Dođoše mi odnekud u pamet, u tom trenutku, riječi jednog uglednoga grgađanina koji se, prije rata, ljutio u sličnoj prilici na slabu posjetu: »E, moj dragi, da si ti doveo ovdje mededa da igra, došlo bi ti i ćoravo i sakato, a ovako?!... Sekretar otvori veče: prvo književno veče koje će čuti Breza. Mnogi od ovih ljudi, mislim se, vjerovatno nikad nisu ni čuli da se neko na svijetu bavi i ovakvim poslom, kakvim se bavimo mi.

I to mi se zaista potvrdi. Kad Čopić poče da čita jednu svoju šaljivu priču, koja je na desetak ovakvih večeri nasmijavala do suza, ovdje nastupi nešto neočekivano. Svi, doduše, napeto prate, ali smijeh, kad god počne brzo se presiječe i umine; neko čak više: »Pst!« Okrenem se i promatram publiku: jedni se smiju stisnutih zuba, jedni s rukom na ustima, a neki samo gledaju začuđeno i kao da se pitaju: »Kakva je sad ovo šaljiva konferencija?« Sad mi tek bi jasno: ovakvo nešto mnogima je ovdje toliko novo i čudno, te čisto ne mogu da dođu k sebi, a neki se očigledno boje da smijehom ne uvrijede svoje goste!.. Ali su uistinu imale odjeka naše riječi, to saznadoh kasnije...

Poslije čitanja povedoše nas na večeru. Predratna radnička kantina, kad uđosmo u nju, dugačka i sumorna ma kako da je čovjek dotjera, bila je već gotovo prazna. No kad sjedosmo za pripremljen sto, osjetih ubrzo da i nju osvaja naš novi život, mučno doduše ali neumitno — u što se sutradan slučajno uvjerih u samom rudniku. To novo u njoj jest u prvom redu to što evo sada na čelu našeg stola sjedi radnik, direktor rudnika, jesu i čisti tanjiri, i dobra dovoljna hrana (dali su nam, kako smo došli na brzinu, redovnu rudorsku večeru) ali ono najdublje novo, još žitko, u taljenju, a poteklo u neviđene oblake, — ja osjećam da leži u čovjeku koji sjedi na drugoj strani stola ukoso od mene.

To je kazali su mi, taj višestruki udarnik čije ime često pominju novine. Ja ovdje to ime nemam prava da iznosim, jer njegovo pravo ime nije Ilija ili Alija, nego njegova prošlost, njegova sadanja težnja i djelo, a o svemu tome, izuzev možda ponečeg iz njegove prošlosti ja znam taman toliko koliko i on o meni. Treba otići i neko vrijeme živjeti barem pokraj njega, ako ne s njime, pa mu onda poslati svoju izmaštanu riječ, u kojoj će on, i hiljade takvih kao on, morati da prepoznaju sebe i morati da reknu: »Ej Ilija, ej Alijam, može li biti da baš ti, svojom snagom, stvori sve to? Pa kad stvori to, što da ne stvoriš i ovo!«; tu riječ, poslije koje će hiljade onih što zaostaju za njim morati da pomisle: »Kad je mogao Alija i Ilija, što da ne mognemo mi!«

Ovako taj čovek, temeljit košćat seljak, rastavljen od mene ne samo stolom, večera; u glomaznoj rudarskoj ruci, navikloj na bušilicu i kramp, drži sa dva prsta viljušku kao perce, malo govori. Jedan moj stari znanac, koji je s nama krenuo iz Sarajeva, topao i vječno radoznao drug, postavlja mu uporno pitanje za pitanjem, najviše o radu u jami, ali čutljivi udarnik, i kad počne, ne dospijeva da odgovori, jer mu riječ uvijek otme njegov komšija, govorljiviji od njega. Napokon ga ja zapitah:

— Koliko ti, druže, zaradiš na mjesec?

— Kako kad, — odgovori on malo kao zatečen i sustežući se. — Prošloga mjeseca zaradio sam dvadeset hiljada dinara.

— Pa šta radiš, pobogu, s tolikim parama? Koga imaš kod kuće?

— Imam ženu i dijete... Ne boj se, — nasmija se on — ima na šta da se potroši. Odem u Sarajevo, kupim ćilim, kupi se koje staklo, i tako vazdan ponešto u kuću!

I tako, u tom iskidanom razgovoru, teško da bih o njemu saznao nešto ozbiljnije, da od njega, sasvim slučajno, ne vrciše tri iskre, koje kao da ga svega obasjaše. Prva vrci na moje pitanje:

— Ko ti radi zemlju?

— Ne radi niko, — odgovori mi smješkajući se. — Što će mi zemlja?! Ja čekam dok se dovrši paviljon, pa ću se posve preseliti u Brezu.

On je, mislim se, godinama prije rata, i za vrijeme rata, kopao u jami ne misleći da se ikad odvaja od svoje zemlje, »najsigurnije« hraniteljke, a sad je evo došlo ovo naše vrijeme, pretvorilo njegovu staru ropsku jamu u najsigurniju hraniteljku i prerezalo mu naglo onaj pupak koji ga je vezivao za pedalj zemlje i potleušicu, slilo ga u radničku klasu i daje mu stotinu dokaza da je on postao vlasnik i jame i svoje sreće.

Druga iskra vrci od njega bez moga pitanja. U dnu menze, za jednim stolom, neki su se, valjda malo pri piću, posvađali, i svađa je već postala toliko glasna da je izgledalo kao da bi moglo doći do tuče. On ustade i ode tome stolu. Nije se moglo čuti šta razgovara; ali svađa odmah prestade. Ja se u tom trenutku sjetih negdanjih rakijskih tuča po ovim kantinama; i zapitah se šta bi bilo prije, da se on ovako nekome umiješao u neki obračun. On bi tada sigurno zauzeo nečiju stranu, a neko od posvađenih možda bi zgrabio i stolicu: »A ko si mi ti? Šta se ti miješaš!?« Sada, međutim, on ne zauzima ničiju stranu, nego stranu ljudskog dostojanstva, niko ga ne pita ko je on i zašto se miješa, nego se ljudi pred samom njegovom pojavom postiđuju i sjećaju ko su oni i gdje se nalaze.

Kad se vrati ne sjede na svoje staro mjesto nego u dnu našeg stola, osjetih i treću njegovu iskru, onu koja bije iz njegove naoko mirne, a ustvari nemirne, udarne duše. Čujem gdje mu jedan od njegovih drugova govori:

— Božji čovječe, ti ćeš propasti!

— Ne brini ti za to! — odgovara on.

— Ma kako da ne brinem! Sinoć si svunoć radio, danas nisi ni oka sklopio, mjesto da lijepo spavaš, a večeras opet hoćeš u šihtu! Za kakvu ti je nevolju?

— Ja zadatak — čuju se njegove riječi — izvršavam, ili me nije!

— Ma ti ćeš, bolan, zaspati u jami!

— Zaspati? Zato nek te ne boli glava, taman da dođe Tito!

Sutradan krenusmo izjutra s direktorom i njegovim pomoćnikom da razgledamo jamu. Rudari nju najrađe pokazuju, o njoj najviše govore, i brzo shvatih zašto.

Dali su nam rudarske kombinezone, kape i lampe. Meni doduše nije prvi put da silazim u rudnik, ali sam radoznao šta se promijenilo pod zemljom; mora da su i pod njom ovi ljudi nešto izmijenili, kad ovako mijenjaju i sami sebe. Praši jesenja izmaglica iz niskih oblaka, sjeta gmili po obranim baščicama ispred starih žutih rudarskih kućica uz cestu, ali me iz razmišljanja o životu u tim kućicama, bivšem i sadašnjem, izbacuje često direktor, koji nam rukom pokazuje gdje je koja jama i gdje će se otvoriti nova.

Evo, ušli smo, silazimo u zemlju. Sjetlo dana gasne sve više, i najedanput osjetih da preda mnom svijetli samo svjetlo iz baterije na mojoj kapi, a da je ustvari mračno kao u rogu. Pomoćnik direktora, Slovenac, štapom nam pokazuje da se već spuštamo u slojeve uglja: tanki i kosi vide se oni u debelim slojevima kamena.

Ono što navikla čovjeka ispunja u jami stalnom nekom tjeskobom nije ni mrak ni mjestimična voda i blato, ni ponegdje nizak plafon hodnika, ni vagonete koje se pokatkad začuju u mraku; tom tjeskobom pritiskuju čovjeka ove drvene grede, »šprajcevi«, koji u ovim »uskopima« i »niskopima« ne daju zemlji da se sklopi. Čak bih mogao reći da osjećam kako se ta zemlja uporno upinje i kako te grede potmulo stenju uporno joj se odupirući. Razgovaram o tome s Andrićem. On mi kaže: »Jest, najstrašnije u rudniku zaista su ovi šprajcevi. Niko nije izračunao koliki je gdje pritisak zemlje. Šta čovjek zna, možda se baš na ovom mjestu jedva održava ravnoteža! »Gledamo se i smijemo.

I baš naiđosmo, kao uz inat, na takvo mjesto. Tu su, naime, radnici mijenjali jednu plafonsku gredu koja je počela da puca. Oni su to radili mirno, obično kao što se već obavlja svakodnevni posao, i sigurno sa sasvim drukčijim mislima nego što su ove naše.

A baš tu, na tom mjestu gdje mijenjaju gredu, dočekuje me evo prva velika promjena koju je naša revolucija izvršila i u ovoj tjeskobnoj jami koja je tolikima bila grob. Sjetih se svoga prvog silaska u Zenički rudnik, 1935 godine. Prolazeći tadanjim zeničkim hodnicima čovjek da baci stotinu anatema na staru, prokletu državu. Na mnogo mjesta plafonske grede napukle, neke samo što nisu prsnule, i sa njih se već odasipa zemlja, provučeš se ispod jedne, dočekuje te brzo druga, treća, deseta, takva i gora. »Zašto se ovo ne opravlja? »pitaš vodiča koji po dužnosti mrzovoljno vodi kroz jamu radoznale posjetioce. On ćuti. Sretnem — sjećam se — u jednom uskopu postarijeg rudara, seljaka u bijelim gaćama, i upitam ga:

— Je li, prijatelju, bogati, kolika je tebi ovdje nadnica?

— Trideset i tri dinara.

— Ja ne bih, vala, da je ovo sve suvo zlato pa da mi ga daš! — kažem mu ja.

— Ne bih ni ja, — smije se on mojoj naivnosti i nastavlja dalje posao.

A sad evo srećem jednu jedinu napuklu gredu i već evo meću novu. I u ovom trenutku, na ovom mjestu, gdje dvojica rudara opravljaju »šprajc«, meni se zaista učini, kao da oni staju za vrat crnu, podmuklu zločinu, koji kao da bi htio da se održi i poslije izvlašćenih zločinaca.

Rekavši toj dvojici rudara njihovo »sretno« (uvijek mi se učini kao da mi se oni nasmiju kad ga čuju iz mojih usta), produžujem dalje za mlazom svjetiljke i vjerujem da bih ovako mogao svu ovu jamu obići, a da ne bih više sreo onog davnog zeničkog rudara u bijelim gaćama koji govori »ne bih ni ja, da ne moram«.

Zaista. Stigosmo u jedan »kop«, gdje je upravo radila jedna brigada, zapravo četiri rudara. Zatekli smo ih u trenutku kad su pripremali mine za paljenje. Trojica, obavivši već bušenje, a i vidjevši direktora i goste, okupili su se oko vagonete i upućtili u razgovor s nama, a četvrti, ne prekidajući ni na trenutak svoga posla, stavljao je hitrim i kratkim pokretima korde u mine.

— Ovo su, drugovi, — pretstavlja nas direktor — naši drugovi književnici koji pišu knjige i koji su ovamo došli da vide kako vi radite!

— Nek su došli, i treba da dođu, — odgovori jedan tridesetih godina, znojan, zagarena lica i zato valjda napadno bijelih zuba; glas mu i pogled krupnih i sjajnih očiju kazivali su nam više prijateljsku dobrodošlicu nego da zna kakvi su ovo gosti.

Nastade kratka ćutnja i nesnalaženje, no oni brzo sami razvezaše razgovor.

— Evo ovo ti je to mjesto, — raspričao se već vođa brigade — gdje je nama, druže direktore, oduzeta zastavica!

— Da je ne budete puštali iz ruku! — odgovori mu sa smiješkom direktor.

— Ne bi ona nama šale iz šaka, — upada treći — da ovdje nije tijesno, druže direktore!

— Meni se čini da je tebi oduzeo zastavicu Bajram! — pecka ga direktor.

— Nije Bajram, — nasmija se onaj bjelozubi, — već kantina!

— E, u kantini se zastavica ne čuva! — dočekuje direktor svaki put kao iz puške.

— Al kantina prevari, druže direktore! Sjediš do ponoći pa kažeš: Ajde još samo malo, a ono prođe i dva po ponoći, ti u lijepu društvu i ne opaziš! A onda rekneš: Daleko mi kući, i tako ti kantina prevari čovjeka!

— Što ne bi jedanput ti prevario nju? — dobaci Andrić.

— Ma prevarim i ja nju, al ona vještija! Draga, grom je ubio! Povazdan valjda čovjek u ovoj jami, pa kad stupiš u nju, kao u raj!

— Kamarad! — prekide nam razgovor onaj rudar što je čitavo to vrijeme pripravljao mine; dovršavao je posao i upozoravao svoje drugove da se i oni pripreme za stavljanje.

Radio je i dalje hitro, kao da mu se ruke utrkuju sa sekundama. Dok on tako, na koljenima, dovršava svoj posao, direktor nam priča da je to jedan naš iseljenik, koji se nedavno vratio u domovinu. Ne podižući glave, povratnik sve to sluša i dodaje, možda mnogo i ne pretjeravši:

— Gdje sam sve radio? Nema rudnika na svijetu gdje nisam radio!

Gledam ga tako polegla po poslu i mislim se: Evo ovaj čovjek, nevidljiva lica, krenuo je davno u svojoj mladosti trbuhom za kruhom u nemili svijet, rovao ovako po tuđim dubinama ovo crno znato za drugoga, ostavio u tuđini polovicu sebe i sad evo daje svojoj domovini poslednje svoje snage, užurbano kao da je zakasnio.

Već smo bili izišli iz jame na bio dan, a meni se stalno misao vraća na njega. No sad me uzbudi nešto novo. Došli smo pred magazin i vraćamo lampe starom magazineru koji je, kažu, kao rudar proveo pod zemljom trideset godina te sada, poguren i skoren, prima i izdaje rudarsku spremu. Blaga, više oborena pogleda, takvih nekakvih i brkova, u mekom visokom fesu, koji do dana današnjeg nije skinuo kao starinski katolik, upita primajući lampu direktora:

— Koji je od njih Na Drini ćuprija?

— Ovaj! — pokaza mu direktor Andrića, koji, kao i mi ostali, ostade toliko iznenađen te mi se u tom trenutku činilo da niko od nas ne zna ni bijele ni crne. Ljutio sam se poslije na sebe, kud mi se tako zaveza jezik pa ne umjedoh da upitam čovjeka barem to šta mu se u knjizi svidjelo, ili možda joj on ima kakvu zamjerku!... Starac je već ušao u magazin, a nama se žurilo, jer smo i onako bili prekoračili vrijeme određeno za povratak.

Naljutih se zbog toga još više kad nam malo docnije ispriča direktor, kao uzgred, kako je starac još Prvog svjetskog rata kopao u ovom istom rudniku, čija prilično poabana separacija radi i danas i bolje i više nego 1907, kad je postavljena. Direktor nam rukom pokaza na jednom breščiću povrh Breze kao neku karaulu: tu je starac, Prvog rata, toliko puta »visio u špangama«: čovjeku zametnu ruke na leđa, uglave ih u «špange« i ostave ga tako da povazdan stoji na prstima. Ko ne iskopa toliko i toliko uglja, u »špangle«, pa opet sutra u rudnik!

— Da ste vi samo mogli više ostati, pa da s njime porazgovarate! — dovršava svoju priču direktor. — Stari je živa knjiga!

Šta mogu drugo na rastanku da ti kažem, sva Brezo, sva živa knjigo, do viđenja!

„LJUBOV JAROVAJA" NA NAŠOJ SCENI

»Ljubov Jarovaja«, od sovjetskog dramskog pisca Konstantina Trenjeva, osobena je dramska materija. Zamišljena kao drama Oktobarske revolucije i građanskog rata, ona hvata i povezuje žive i tipične momente i akcente u tim uzburkanim zbivanjima iz mene društva iz osnova. Ona je, dakle, prevashodno drama koja oživljuje čin, akciju, dinamiku revolucionarnih kretanja, njihov uskovitlani i uzbudljivi, ali grandiozni spoljni vid, monumentalni lik Revolucije, njen triumfalni stav i hod. U njoj se, prema tome, u sabiranju i sažimanju spoljnjih akcenata, u intenzitetu svakoga pojedinačno i u silini svih njih u sumi, oseća, sagledava i doživljuje i unutrašnja dramatika vremena i ljudi. Drami ovakve vrste, koja hoće da obuhvati sve sukobe i sve snage velikog zbivanja, nameće se izvesna heterogenost akcije, ona dejstvuje nekako kaleidoskopično, jer sva vri od bezbroj jedva spojenih i ne lako spojivih sudara u akciji, koji se uočavaju uglavnom kao

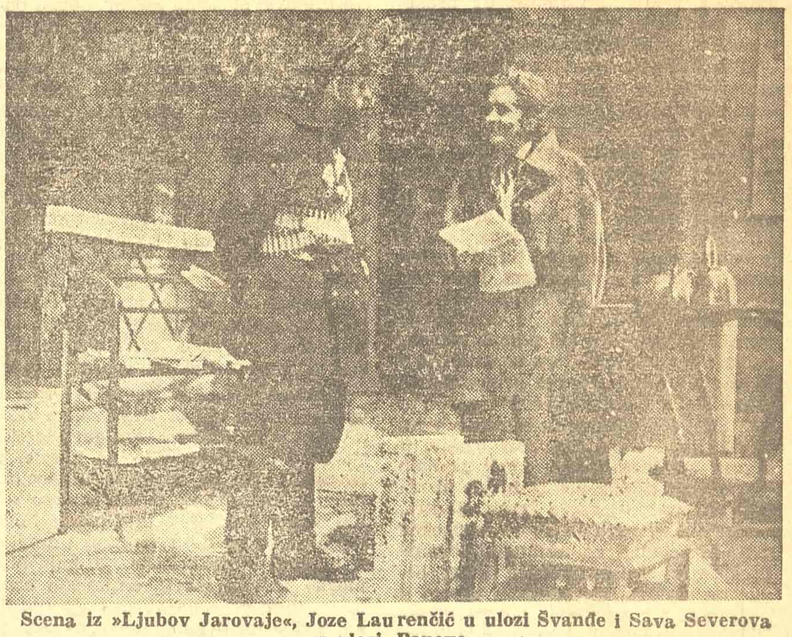

Scena iz »Ljubov Jarovaje«, Joze Laurenčić u ulozi Švanđe i Sava Severova u ulozi Panove

već data stanja. Na jednom zabačenom provinciskom punktu, kroz revolucionarna kretanja pobunjenih proleterskih masa i pojedinaca koji ih predvode, kroz peripetije i fluktuacije rata između »belih« i »crvenih«, u tom uskom okviru, Revolucija korača svojim neodoljivim korakom i triumfalno govori svojim pravim jezikom.

Od samoga početka, gledalac se nalazi u »Revolucionu«, u punoj akciji drame, u jeku njenog izvršivanja. On se tu u situaciji i u ljudima razaznaje i diferencira ih po karakterističnim obeležjima koja ih bliže određuju. Gledajući ih i slušajući ih, on kao da na njima čita oznake koje za svakoga kazuju ko je i šta je. Prema tome, u početku likovi u drami uočavaju se i shvataju kao već apriorno tipično zamišljeni i postavljeni.

Ali se te takoreći — šeme postepeno, kroz akciju, kroz reč i postupak ispunjuju životom i najvećim delom se reljefno i tipično uobličavaju kao jasno izdiferencirani živi likovi, koji dejstvuju ubedljivo i koji ostaju u sećanju. U tom razotkrivanju ljudske sadržine ispod jedne karakteristične maske, reč je ovde izvanredno ilustrativna. Ona osvetljuje, ona prozračuje, ona skoro rentgenski čini sagledljivom živu ljudsku unutrašnju funkciju ispod oklopa pod koji mje zamišljena. Javljajući se pretežno izazvaną silinom samih događaja ili kao neizbežni odgovor na neko pitanje koje se u samom ambijentu akcije imperativno postavlja, ona je, kao takva, uglavnom, prosta, kratka, lapidarna, ali i vrlo karakteristična.

Ali to oživljavanje tipično i karakteristično zamišljenih ljudskih likova živom, letimičnom rečju, ili gestom i postupkom koji se nekako vide više kao reagovanje na stvari, ponekad se oseća i kao nedorečeno i nezavršeno, pa, prema tome, i nerazjašnjeno do kraja. Kod nekih likova i kod nekih njihovih postupaka ostaje se u nedoumici, tako da se u trenutcima osećaju pomalo i konstruisani. Ličnost poručnika Jarovoja, na primer, muža glavne junakinje drame, eserovca i kontrarevolucionara, ostavlja za sobom mnoga otvorena pitanja. Gde je granica između njegove ljubavi za ženu i njegovog kontrarevolucionarnog i izdajničkog postupanja? Šta je kod njega relativno čisto, kao »uverenje« ili kao »ljubav«, a šta izvire iz njegove nezdrave ambicije? Kao društveno-politički tip, on je uglavnom jasan, ali je psihološki zamućen. Kao drugi primer može da posluži lik stare seljanke, majke koja traži sinove, podvojene zbivanjem na crvene i bele, i koja deluje dobrim delom kao konstrukcija, pa čak i pomalo simbolično.

U ovome smislu, zanimljivo bi bilo analizirati malo i ličnost glavne junakinje, koja daje i ime samome delu. U ovoj drami se nit glavnoga zapleta uklupčava oko nje. Ona je u centru same drame i svojim aktivnim objektivnim učešćem u njoj, ali i subjektivno, svojom sopstvenom sudbinom. U prvome smislu, ona se kroz akciju idejno razvija i na očigled, takoreći, sazreva i izrasta u revolucionarnu heroinu. U drugom smislu, ona se sva zlopati u grču svoje lične tragedije, u ljubavi za strasno voljenoga muža, koga je najpre izgubila u prtlogu Prvog svetskog rata i Revolucije, a onda ga našla u protivničkom taboru. U prvome smislu, Ljubov Jarovaja je u ovoj drami celovita ličnost, reljefni i dramatičan revolucionarni lik koji se prirodno i konkretno revolucionarno uobličava u samim zbivanjima Revolucije. U drugom smislu, u njoj se volucijom, Ljubov Jarovaja jedan je od najuzbudljivijih likova koje je listvar psihološki zapliče u jednom dramskom stilu koji nikako ne trpi psihologiziranje, tako da ona ostaje nedovršena i u nekim svojim pokretima nejasna. Da li Ljubov Jarovaja sleduje Revoluciji i po nekoj društveno-ličnoj uslovljenosti, kao probuđeno dete iz radnoga sveta, ili zaljubljeno zapojena maglovitim liberalizmom svoga muža? Neki njeni lični postupci čak pomalo zamagljuju i njen revolucionarni lik. Ona u jednom trenutku sagledava, porazno po sebe, ali neoporecivo ubedljivo, svoga muža kao kontrarevolucionara, špijuna i izdajnika stvari Revolucije. A u drugom momentu, ona mu ipak poveruje i tom trenutnom svom ličnom slabošću izlaže ozbiljnoj opasnosti revolucionarnu grupu u kojoj se i sama nalazi. I zato psihološki lik glavne junakinje ostaje pomalo nejasan, sa prazninama, pa čak delimično i suprotan celovitosti njenog dirljivo i dramatično datog revolucionarnog lika. Ali u sklopu celine ove drame, koja doista odjekuje Reteratura u Revoluciji sagledala i iz nje oživela.

Prema svemu, dakle, ova drama vri od sabijenoga živoga revolucionarnoga materijala, i baš zato ona izvanredno dinamično i deluje. Ona hvata gledaoce triumfalnim činom Revolucije, koji se kroz nju sintetično doživljuje, ubeđuje ih uverljivim revolucionarnim likovima i jezikom, okrepljuje svojom dubokom partijnošću. Po ovim njenim kvalitetima, pored drugih, sovjetski kritičari je procenjuju kao jednu od najznačajnijih revolucionarnih drama u sovjetskoj književnosti. Tim istim kvalitetima ona osvaja i našu publiku.

Ali upravo u osobinama koje je takvom čine, leže i ogromni, teško savladljivi problemi kad »Ljubov Jarovaju« treba postaviti na scenu. Za naš teatar postavljanje ove drame mora se gledati kao vrlo smeo podvig. Ona je, pre svega, uslovljena akcijom mase, dakle množinom koja se takvom mora osetiti. Osim toga, njena masovna kretanja se vezuju za široki slobodan prostor. Rešavati ova dva problema za našu scenu je tako reći nesavladljivo. Režija je zato morala da prisustvo mase svede na minimum, i da čitavu akciju uvuče više unutra, na što je moguće zatvoreniji prostor. Time je, razume se, dobrim delom smanjen i dinamični zamah same drame. Reditelj (B. Stupica) pokušao je da to nadoknadi intenzifikacijom kretanja na sceni, utrčavanjem i istrčavanjem na nju i sa nje, stalnim kretanjem po njoj, jednom izvesnom groznicom kretanja koja nije uvek prirodno delovala.

Drugi problem koji se režiji nametao, bio je naći meru u odnosu dramskog potencijala koji pružaju, s jedne strane, snage revolucije u ovoj drami, i onoga koji nose u sebi, s druge strane, belogvardijski elementi u njoj. Revolucija je u ovoj drami harmoničnija, dakle dramski mirnija, više jednoliniska, što se uslovljava psihološkim, idejnim, pa i spoljnim skladom u kome se revolucioneri manifestuju. Kontrarevolucija je ovde raznovrsnija, raznorodna po karakteru ličnih motiva od kojih se nijedan sa drugim ne poklapaju, a osim toga i scenski reljefnija u drastičnosti tipova i situacija. Moglo bi se dogoditi da, u prikazivanju, ta heterogena, pa čak pomalo i egzotična dramatičnost belogvardejaca uzme prevagu i postane scenski efektnija. Režija mora da na sceni sačuva i odbrani veličinu i lepotu lika Revolucije, koji ne sme biti zanemaren preterano živim interesom koji može da izazove živopisni vid njenoga protivnika. Taj problem je kod nas uglavnom dobro rešen. Triumfalno revolucionarni dah provejava sa scene. Ali mi se čini da je reditelj nepotrebno i u osnovi pogrešno potencirao dramatičnost onih scena gde se belogvardejci između sebe suparnički kolju oko žene, oko ličnog prestiža, oko položaja, u neizbežnom rivalitetu po liniji najsebičnijih ličnih interesa. Neki trenuci tu zvuče kao intimna drama, psihološki, pa pomalo i tragično intonirani. Međutim, sve bi to imala biti prazna, ništavna, neiskrena i brbljiva reč beznadnih pogorelaca i brodolomnika.

B. Stupica je reditelj sa nesumnjivom scenskom invencijom. Ali je ona uglavnom upravljena u smislu pronalaženja spoljnih, formalnih efekata. Da bi stvorio štimung revolucionarno-prevratničkog kretanja, on postavi na scenu oboreni spomenik iz carskih vremena. Ne poričem da to u izvesnoj meri formalno dobro deluje, iako pomalo simbolično. Ali je to u svakom slučaju na sceni samo formalni efekat.

Međutim, rediteljska invencija treba

(Nastavak na četvrtoj strani)

da ide u dubinu, realistički u sadržinu. B. Stupica u tom pravcu nema sasvim probuđen interes. Primera radi, navešću jedan podatak. Kroz ceo komad reditelj dopušta da svaki pušač pripaljuje cigaretu uvek novom šibicom, u vremenu kad je i u njima vladala krajnja oskudica, ne setivši se nijednog trenutka da se cigareta može pripaliti sa već upaljene cigarete, ili na sveći koja gori na stolu, ili sa žeravice iz peći. To bi bilo ne samo vernije stvarnosti trenutka, već i realistično živopisnije, prirodnije. Iako na oko sitan, detalj je karakterističan, jer ukazuje da se u sadržinskom pravcu, realistički, reditelje va imaginacija nedovoljno uzbuđuje.

To, mislim, dokazuje i njegov odnos prema tekstu. B. Stupica mnogo više radi na postavci spolja nego li iznutra. Ne znači to da on ne upućuje glumca u karakter uloge. Ali svakako znači da mu ne održava dovoljno budnu pažnju za reč koju treba da kaže. Ovde tekst, međutim, ima izuzetnu važnost, što je već naglašeno. To nisu tirade koje glumca mogu same da ponesu, pa ponekad i da ga iznesu. Ovde je to brza, magnovena, kao stihiski kazana reč, ali svaka od njih je po jedan mali far. Ti farovi nisu svi i uvek bili upaljeni.

I upravo po tome kako je ko od glumaca i koliko uspevao da preko tih trenutnih osvetljavanja rečima odredi i izrazi svoju ličnost, tako je i utoliko i ulogu savladavao i umetnički ostvarivao. Uz sve druge komponente igre, razume se. U tom smislu, ja bih istakao naročito likove glavne junakinje drame, Ljubov Jarovaje (M. Crnobori) i daktilografkinje i razmažene buržujke Panove (S. Severova). Marija Crnobori je dala lik žene koja iz svojih prvobitnih životnih nizina izrasta u svesno, revolucionarno biće i postepeno se pretvara u heroinu. Njen veliki kvalitet, inteligentno i osećajno operisanje rečju, ovde je dejstvovao punom merom. Što još pomalo smeta, a može kao osobina i da se ustali ,bio bi onaj izvesnni i jedva primetni nesklad između uzbudljivosti i patetike reči i njenog odraza na samome biću. Svaki lik Marije Crnobori ostaje, u svome spoljnem vidu, uvek pomalo hladniji od onoga što iz njega ubedljivo vibrantno i toplo izbija iznutra. — Sava Severova je skoro virtuozno savladala jedan od najkomplikovanijih i najreljefnijih likova u drami. Sigurnim stavom, niansiranim tonom u reči, gestom i mimikom, ona je tumačila sve prelive u držanju ove žene. Pokazala je da ume da se izvuče iz kalupa fatalne žene koji joj naša pozorišna praksa nameće, mada i ovaj lik nije sam po sebi daleko od toga šablona.

Komesar Koškin (S. Repak) ima mirnu, pouzdanu spoljnu liniju u stavu i određivanju u akciji, jednostavnost i običnost u liku, koja sasvim dobro deluje kao kontrast praksi da se takvi likovi daju glumcima koji herojski već i spolja dejstvuju. Likom i stavom revolucionar sa izgrađenom svešću i učvršćenim unutrašnjim pouzdanjem, on je to manje bio u reči koju je kazivao, i kojoj je nedostajala izvesna revolucionarna patetika u najboljem smislu reči, ona koja neposredno i odmah ubeđuje, koja se zračno prenosi i prima, koja je već sama po sebi poziv na delo i na podvig. Švanđa (J. Laurenčić) ostvaren je u punoj živopisnosti koju nosi sobom ovaj pomalo primitivni, ali zato nepokolebljivi lik mornara-revolucionara koji ne zna tačno ko je i šta je Marks, ali veruje u Revoluciju kao u sami život. Laurenčić je uspeo, uglavnom, da ne podlegne iskušenjima da pretegne u jeftinu komiku, kojima ova uloga izobiluje, i načinio je tip revolucionara kome će se gledalac nasmejati, ali ga smehom ne i potceniti. Vojnik Pikalov, jedan od najljudskijih likova u ovoj drami (M. Ajvaz), sav živi svojim reljefnim realizmom, kao čovek koji obema nogama stoji na zemlji, i to ukopano. Realistički ubedljivo deluje i lik profesora Gornostajeva (S. Petrović), koji je imao efektnu ljudsku toplinu, jedan humanizam koji se iz misli ovoga čoveka odražava i na njegovom biću.

Sobarica i crnoberzijanka Dunjka (M. Stupica) data je sa svom živopisnošću koju može da ostvari doista bogat talenat ove mlade glumice. Ali realizam te živopisnosti skretao je u trenucima u naturalizam, čija je nepotrebna drastika smanjivala vrednost njenog ostvarenja. Osim toga, naročito je smetala očita tendencija da se igra za neposredni, zapaljivi efekat. (U alternaciji, ovu je ulogu dala i B. Veselinović, sa ne mnogo manje talenta, ali sa mirnijom i harmoničnijom realističkom linijom.) D. Dubajić, ostvarujući lik Jelisatova, pritajenog kontrarevolucionara i intelektualnog pokvarenjaka, daje joj mnoge reljefne podatke, čini je živom i tipičnom, ali, podvlačeći izvesne frivolno-komične efekte, mestimično joj spušta i rang.

I mnogi drugi, bezmalo svi (jedan upadljivi izuzetak bi bio Jakšić u ulozi intelektualca liberala Foljigina) držali su se dobro i, ko više ko manje, u ravnoteži su sa glavnim nosiocima radnje. Među njima ja bih istakao veliki napor koji je učinio mladi Milićević da se snade u složenoj i maglovitoj ulozi Mihaila Jarovoja, koju nije mogao sasvim izneti, delimično zbog nedovoljne određenosti samoga tog lika, a dobrim delom i zbog još oskudnog scenskog iskustva za ulogu ove težine.

U sumi uzevši, ovaj prikaz jednog izvanredno teškog i za nas skoro nesavladljivog dramskog sadržaja kakav nesumnjivo jeste »Ljubov Jarovaja«, treba gledati kao pozitivan pozorisni rezultat. Ono što je bitno, u ovome prikazu dah Revolucije emanira sa pozornice, i publika to oseća i to široko priznaje.

Milan BOGDANOVIĆ

Tokom prošle godine u NR Srbiji izdato je 1.577 knjiga i brošura sa tiražom od preko 17 miliona primeraka

Izdavačka delatnost u NR Srbiji bila je tokom 1948 godine veoma živa i raznovrsna. Izdavačka preduzeća sa teritorije NR Srbije, držeći se svojih planova i međusobne podele rada, objavila su u prošloj godini znatno veći broj izdanja, koja, naročito svojim tiražom, znatno nadmašuju sve ono što je na polju izdavačke delatnosti postignuto ranijih godina u NR Srbiji. Od 1 januara do 31 decembra 1948 godine štampano je 1.577 raznih knjiga i brošura, čiji tiraž iznosi 17,433.255 primeraka. Od toga, na teritoriji uže Srbije izdato je 1.435 knjiga i brošura sa tiražom od 16,796.251 primeraka. U istom vremenu na teritoriji Autonomne pokrajine Vojvodine štampano je — na srpskom jeziku — 66 knjiga u tiražu od 336.600 primeraka, a na teritoriji AP Vojvodine i AO Kosova i Metohije štampano je 76 knjiga i brošura na jezicima nacionalnih manjina. Tiraž ovih knjiga iznosi 360.404 primeraka, i on je podeljen ovako:

na mađarskom 38 knjiga sa tiražom 151.304

na slovačkom 17 knjiga sa tiražom 59.800

na rumunskom 13 knjiga sa tiražom 65.000

na šiptarskom 6 knjiga sa tiražom 79.000

na rusinskom 2 knjige sa tiražom 5.300

Izdavačka preduzeća u NR Srbiji objavila su prošle godine 442 knjige čiji su pisci srpske narodnosti. Ali, preduzeća su poklonila i znatnu pažnju piscima ostalih naših republika. Tako je izdato 109 dela čiji su pisci Hrvati, 29 dela slovenačkih pisaca, 11 dela crnogorskih pisaca i 4 dela makedonskih pisaca. Osim toga, štampano je oko 500 raznih domaćih izdanja bez naznačenja pisca. To u uglavnom brošure, razne uredbe, zakoni i sl.

Prevodi zauzimaju vidno mesto u izdavačkoj delatnosti NR Srbije. Ukupno je prošle godine prevedeno 340 raznih knjiga i brošura. Od toga je sa ruskog prevedeno 255 dela, a sa ostalih jezika (francuski, engleski, nemački, češki, bugarski, latinski i grčki) svega 85 izdanja. Tiraž prevedenih dela iznosi 3,552.260 primeraka, od čega na prevode s ruskog jezika dolazi 2,267.354 što znači da tiraž svih ostalih prevoda iznosi 584.906 primeraka.

Naročito zanimljivu sliku pruža pregled izdavačke delatnosti posmatran kroz pojedine oblasti izdavačkog rada. Iz toga pregleda može se videti da je najveća pažnja posvećena izdavanju udžbenika, zatim razne stručne literature (poljoprivreda, zadrugarstvo, tehnika, pedagogija, medicina, fiskultura) kao i delima marksizma-lenjinizma. Taj pregled izgledao bi ovako:

	domaća dela		prevodi		ukupno	
	broj	tiraž	broj	tiraž	broj	tiraž
MARKSIZAM-LENJINIZAM	74	2,633.000	19	403.100	93	3,036.100
DRUGA NAUČNA DELA	33	123.810	21	186.500	54	310.310
PUBLICISTIKA	95	1,546.900	33	536.000	128	2,082.900
KNJIŽEVNOST I UMETNOST	200	1,181.310	152	1,305.973	352	2,487.283
UDŽBENICI	215	3,520.255	65	681.085	280	4,201.340
STRUČNA LITERATURA	263	2,504.545	56	365.506	324	3,870.051

Ostala izdanja odnose se na razne zakone, uredbe, odluke i sl.

Izdavačko preduzeće »Kultura«

»Kultura« je i ove godine najveću pažnju posvetila izdanjima dela klasika marksizma-lenjinizma. U 1948 godini »Kultura« je pripremala izdanje Lenjinovih izabranih dela, u dva toma, pa je krajem godine izdala prvu knjigu I toma. Pored toga, »Kultura« je izdala Lenjinov »Materijalizam i empiriokriticizam« koji je sad prvi put u potpunosti preveden na naš jezik, zatim »Državu i revoluciju« (drugo izdanje), »Aprilske teze« (drugo izdanje), »Tri izvora i tri sastavna dela marksizma« (treće izdanje). Dalje, »Kultura« je izdala Lenjinovo delo »Proleterska revolucija i renegat Kaucki«, zatim zbornik Lenjinovih i Staljinovih radova »O omladini«. Biblioteka marksizma-lenjinizma obogaćena je naročito izdanjem trećeg toma epohalnog Marksovog dela »Kapital«. Štampana je i Marksova »Kritika gotskog programa« kao i treće izdanje »Manifesta Komunističke partije«. Tre će izdanje doživelo je u ovoj godini i »Istorija SKP (b)«. Pored dela klasika marksizma-lenjinizma »Kultura« je izdala i veći broj knjiga iz oblasti marksističke filozofije, političke ekonomije itd. Pominjemo prvi tom »Istorije filozofije« u redakciji G. F. Aleksandrova i dr., »Marksistički-dijalektički metod« od Rozentala. »Prilog pitanju o razvitku monističkog pogleda na istoriju« od Plehanova, itd.

Biblioteka političke ekonomije dobila je u prošloj godini niz veoma značajnih prinova. Tu su, pored ostalih, i: »Ratna ekonomika SSSR-a u periodu Otadžbinskog rata« (N. Voznesenski), »Kružno kretanje i obrt kapitala« (S. Vigodski), »Kolhozni dohodak i diferencijalna renta« (I. Laptev), »Zemljišna renta i razvitak kapitala u poljoprivredi« (K. Ostrovitjanov), zatim treće izdanje poznatog dela Leontijeva »Predmet i metod političke ekonomije« i dr.

»Kultura« je uspešno rešila zadatak masovnog izdanja materijala istoriskog Petog kongresa KPJ. Kratko vreme posle Kongresa »Kultura« je izdala »Odluke Petog kongresa KPJ«, »Program i Statut KPJ« i »Izveštaje i referate sa Petog kongresa KPJ«. Na taj način, široke mase partiskog članstva i najšire mase naših radnih ljudi dobili su brzo mogućnosti da proučavaju ove istoriske materijale koji pret stavljaju dragocen prilog daljem razvoju marksizma-lenjinizma.

I u 1948 godini »Kultura« je nastavila sa izdavanjem dela naših najviših partiskih i državnih rukovodilaca. Ovde se najpre treba zadržati na prvoj i drugoj knjizi drugog dela »Izgradnja nove Jugoslavije« od druga Tita. Zatim, izdat je zbornik članaka i govora »Pet godina narodne države«, »Zadaci naše lokalne privrede i komunalnog gazdinstva« (Kardelj-Kidrič), »Privredni problemi FNRJ« (Kidrič), »Izabrani govori i članci« Moše Pijade, »Članci i rasprave« Borisa Ziherla i dr.

Nastavljajući sa izdanjima dela Maksima Gorkog, »Kultura« je u prošloj godini izdala V, VII, XIV i XVI knjigu njegovih sabranih dela. Biblioteka »Svetski klasici« obogaćena je izdanjem Balzakovog dela »Izgubljene iluzije«, Gogoljevih »Pripovedaka«, a biblioteka »Jugoslovenska književnost« zbirkom pripovedaka »Istinite legende« Jovana Popovića i delom Iva Andrića »Nove pripovetke«. Sovjetska književnost zastupljena je trećim izdanjem »Uzorane ledine« M. Šolohova, drugim izdanjem Makarenkove »Pedagoške poeme« zatim romanom »Ljudi čiste savesti« od Veršigore i dr. Biblioteka književne kritike dobila je dva dragocena priloga: izdati su književno-kritički članci Bjelinskoga i Dobroljubova.

Izdanja »Prosvete«

Izdavačko preduzeće NR Srbije »Prosveta« završilo je 1948 godinu veoma bogatim i raznovrsnim bilansom. »Prosveta« je imala 212 raznih izdanja čiji tiraž iznosi 2,763.500 primeraka. Ono što naročito karakteriše izdavačku delatnost »Prosvete« jeste to što je ona u prošloj godini objavila veći broj dela savremenih srpskih pisaca. Tu su: »Pesme« T. Mladenovića, »Izabrane pripovetke« Veljka Petrovića, »Zapisi o mojoj zemlji« Isidore Sekulić, zbirka pripovedaka »Neviđene snage« Gojka Banovića, zbirka pesama »Velika smjena« Marka Vranješevića, pripovetke »Izvidnica« Mihajla Lalića, romani »Pusta zemlja« S. Paunovića, »Sin nepokorenog grada« K. Stepanovića, i dr. Biblioteka »Jugoslovenski stariji pisci« donela je nekoliko značajnijih priloga kao što su: »Pesme« Vojislava Ilića, »Pripovjesti crnogorske i primorske« S. M. Ljubiše, »U registraturi« Ante Kovačića, i dr., a biblioteka »Savremeni jugoslovenski pisci« objavila je, pored ostalog, dela »Hrvatski bog Mars« M. Krleže, »Mi smo za pravicu« S. Kolara, »Samonikli« P. Voranca itd.

U izdanju biblioteke »Sovjetska književnost« nalaze se dela Aleksandra Fadejeva (»Poslednji iz plemena Udege«) V. Njekrasova (»U rovovima Staljingrada«), Elmara Grina (»Vetar s juga«), i dr. Biblioteka »Književnost zemalja narodne demokratije« objavila je roman bugarskog književnika K. Velkova »Selo Borovo«, a mala biblioteka donela je niz probranih stvari iz dela L. Tolstoja, Puškina, Džozefa Konrada, Balzaka, Ljermontova, S. Sremca, Čipika, Cesarca, Nazora i dr. Biblioteka »Eseji i kritike« objavila je nekoliko knjiga kao što su: »Vukova borba za narodni i književni jezik« od A. Belića, zatim odabrane strane »Iz Vukove borbe za književni jezik i pravopis«, Vukova »Pisma«, »Pismo Gogolju« V. Bjelinskoga itd. »Pozorišna biblioteka« objavila je »Mladost otaca« B. Gorbatova, »Koštanu« B. Stankovića, i dr., a biblioteka »Nauka i život« nekoliko popularno-naučnih dela kao što su: »U svetu zvezda« (I. Lebedinski), »Šta prič a zrak svetlosti« (Voroncov — Veljaminov) itd. Među knjigama koje je »Prosveta« izdala za decu i omladinu nalaze se dela Žil Verna V Igoa, S. Maršaka, Borisa Žitkova, K. Stepanovića, V. Carića, B. Ćopića, A. Diklića, J. Pavičića, M. Petrovića i dr.

»Prosveta« je objavila veliki broj raznih muzičkih izdanja — popularnih kompozicija kao što su »Pesma prvom Petogodišnjem planu«, »Stog Partije«, »Pesma graditelja Autoputa«, »Marš minera«, zatim nekoliko edicija slovenskih horova, itd.

Naročito je potrebno istaći rad »Prosvete« na izdavanju udžbenika za osnovne, srednje, stručne i visoke škole i univerzitete. U toku prošle godine »Prosveta« je objavila znatan broj udžbenika bilo prevedenih bilo domaćih, što je u mnogome omogućilo pravilan rad u našim školama. Treba napomenuti i to da je »Prosveta« redovno izdavala nekoliko časopisa i listova kao: »Književnost«, »Muzeji«, »Muzika«, »Narodno prosvećivanje«, »Prosvetni pregled« i dr.

»Novo pokolenje«

U 1948 godini izdavačko preduzeće »Novo pokolenje« uvelo je dve nove biblioteke: »Jugoslovenski klasici« i »Savremena jugoslovenska književnost«, i znatno proširilo ranije biblioteke. Tako je ranija pionirska biblioteka dobila posebna izdanja za podmladak, a posebna za pionire.

Biblioteka »Jugoslovenski klasici« izdala je za omladinu birane tekstove iz dela S. Čorovića, S. Matavulja, F. Finžgara, D. Šimunovića, P. Kočića, S. Sremca, M. Glišića, V. Nazora, I. Čipika, R. Domanovića, A. Šantića, B. Stankovića, Vjenceslava Novaka i dr. Biblioteka »Savremena jugoslovenska književnost« objavila je drugo izdanje zbirke pesama »Ratnikovo proljeće« Branka Ćopića, zatim njegovu zbirku pripovedaka »Surova škola«, roman M. Vošnjaka »Naša velika matura« pesme D. Kostića »Zemlji voljenoj« i dva zbornika — »Poezija mladih« i »Proza mladih«. Karakteristično je za ovu biblioteku da je izdavala, uglavnom, dela naših mlađih pisaca.

Broj izdanja za pionire i podmladak znatno je povećan, a isto tako i broj izdanja biblioteke »Priroda i ljudi«, koja je donela nekoliko zanimljivih i veoma poučnih knjiga. Tu na prvom mestu dolazi istorija razvitka čoveka »Kako je čovek postao div« od Iljina i Segala, zatim Iljinova knjiga »Stihija i čovek«, »Osvajanje zemlje« od Lebedeva i dr. Treba napomenuti da je ova biblioteka donela i prve naše originalne stvari iz ove oblasti: »Priča o belom hlebu« i »Priča o stvaranju novog sveta« od F. Slokana.

»Nopok« je osim toga izdao veći broj agitaciono-propagandne i političke literature potrebne za rad u Narodnoj omladini, a isto tako i znatan broj ručne literature (sa plenuma CK Narodne omladine, razne govore, članke, materijal za ideološko-politički rad i dr.).

Ostala izdavačka preduzeća

Srpska književna zadruga objavila je u 1948 godini četiri izdanja i to: »Ocevi i deca« od Turgenjeva, »Priče iz beogradskog života« Sime Matavulja, »Svetlost zemaljska« — pesme M. Panića-Surepa, i »Dubrovački portreti« Jorja Tadića. Svako izdanje imalo je prosečan tiraž od oko 6.000 primeraka.

Izdavačko preduzeće »Zadružna knjiga« uspešno je ostvarilo svoj godišnji plan i objavilo oko 30 raznih izdanja, uglavnom prevoda sa ruskog jezika. Pored stručne literature o zadrugarstvu, preduzeće je objavilo dve knjige o našim najboljim i najvećim zadrugama »Zemljoradnička zadruga Malča« i »Napredno selo Grlište«. Osim toga, »Zadružna knjiga« je izdala nekoliko romana sa tematikom koja orgovara ljudima sa našeg sela i iz naših zadruga: »Mlečna obala« od Lebedjeva, »Sinovi« od Smirnova itd.

Izdavačko preduzeće »Naučna knjiga« imalo je u prošloj godini veoma lepih uspeha. Ono je u potpunosti ostvarilo svoj plan od čijeg je izvršenja u velikoj meri zavisio pravilan rad na našim visokim školama i univerzitetima. »Naučna knjiga« imala je ukupno 137 izdanja raznih udžbenika, sa tiražom koji se približava cifri od pola miliona primeraka. Osim toga, preduzeće je objavilo i veliki broj skripti sa raznih predavanja. Najviše udžbenika objavljeno je za studente Ekonomskog fakulteta. Zatim dolaze izdanja za studente Pravnog fakulteta, Tehničke velike škole, i za studente Folosofskog fakulteta.

»Matica srpska« u Novom Sadu izdala je takođe veći broj knjiga uglavnom iz oblasti beletristike: »Lovčevi zapisi« I. Turgenjeva, »Noć vojskovođe« R. Berezkolj, itd. a »Pipred« (Poljoprivredno izdavačko preduzeće«) znatan broj raznih stručnih knjiga, brošura i priručnika za naše poljoprivrednike.

D. ADAMOVIĆ

SAVETOVANJE BIBLIOTEKARA NARODNE REPUBLIKE SRBIJE

U Beogradu je 21 i 22 ovog meseca održano savetovanje bibliotekara Narodne Republike Srbije. Sem bibliotekara u savetovanju su uzeli učešća referenti za narodno prosvećivanje i rukovodioci seoskih i gradskih kulturno-prosvetnih društava, pretstavnici Saveza kulturno-prosvetnih društava NR Srbije, Ministarstva prosvete i Komiteta za naučne ustanove, univerzitet i visoke škole NR Srbije.

Ovo savetovanje, koje je organizovalo Ministarstvo prosvete NR Srbije, došlo je da zadovolji jednu od prekih potreba za razvoj bibliotekarstva kod nas. Ovo prvo savetovanje naših bibliotekara uopšte pretstavlja vrlo značajan i krupan datum u životu naših biblioteka i za dalji napredak našeg bibliotekarstva. Prvi put u našoj kulturnoj istoriji na ovom savetovanju planski su postavljene osnove za razvijanje jedne značajne kulturne i prosvetne aktivnosti kao što je bibliotekarstvo.

Sa razvijanjem i učvršćivanjem narodne vlasti javljala se i sve veća i sve šira potreba najširih narodnih masa za sticanjem znanja i za osvajanjem kulturnih tekovina, kojih su te mase ranije bile lišene. I kao zadovoljenje tih potreba, posle oslobođenja je u našoj zemlji došlo do naglog razvoja bibliotekarstva i do otvaranja velikog broja biblioteka, kakav se u ranijim uslovima nije mogao ni zamisliti. Taj nagli razvoj nosio je sa sobom i ono što se nije moglo izbeći: biblioteke su otvarane i razvijale se i rasle odvojeno, svaka za sebe, tako da se to sve zbivalo spontano i stihiski. To je u prvom redu pogađalo one kojima je trebalo najpre pružiti mogućnost da dođu do knjige, pogađalo je široke mase radnog seljaštva i radnih ljudi uopšte, koje su, ukoliko su im knjige i bile dostupne, ostajale bez potrebnog planskog i stručnog rukovodstva u snabdevanju i rukovanju knjigom.

Da bi se to popravilo i da bi se, naročito, zadovoljila sve veća i veća potreba za knjigom u vremenu socijalističkog preobražaja naše zemlje, došlo je ovo prvo savetovanje bibliotekara, da bi se na njemu odredile osnovne smernice, utvrdio plan i našlo rešenje za ceo niz problema koji su se pojavili u vezi s tako brzim razvojem, daljim napretkom i sve brojnijim zadacima naših biblioteka.

Tako je na savetovanju odlučeno da se sve biblioteke podele na određen broj tipova, prema tome da li služe nauci ili širokim narodnim slojevima, ili pojedinim strukama. Isto tako podvučena je potreba za sprovođenjem jednoobrazne katalogizacije i jednoobrazne klasifikacije, vodeći naravno pri tom računa o tipu, karakteru i nameni biblioteka. Predloženo je, zatim, da, radi objedinjavanja i unapređenja rada u bibliotekama, sve seoske biblioteke budu pod rukovodstvom sreskih, odnosno gradskih biblioteka, da sve sreske i gradske budu pod rukovodstvom oblasnih (kad ove budu osnovane) i da oblasne biblioteke budu pod rukovodstvom centralne Narodne biblioteke u Beogradu. Sve pak biblioteke biće pod rukovodstvom Ministarstva prosvete NR Srbije. Koordinacija rada u naučnim bibliotekama izvešće se pod rukovodstvom Komiteta za naučne ustanove, univerzitet i visoke škole. Posvećena je pažnja i pitanju izdržavanja i snabdevanja biblioteka. Što se tiče formiranja kadrova, predloženo je osnivanje kraćih i dužih kurseva, popularisanje Srednje bibliotekarske škole, kao i osnivanje Više bibliotekarske škole. Predložene su i mere za urednije dostavljanje obaveznog primerka. Posvećena je takođe pažnja i pitanju revizija biblioteka i pravilne raspodele knjiga. Pored toga rasmotrena su pitanja bibliografija, izrade tipskog bibliotečkog nameštaja i bibliotečkih obrazaca, kao i pitanje uputstva i stručnih priručnika.

KULTURNO-PROSVETNI RAD U BARANJI

U Baranji, gde žive Srbi, Hrvati i Mađari, sve više se širi mreža seoskih knjižnica i čitaonica. U trećoj planskoj godini predviđeno je otvaranje 25 novih seoskih knjižnica koje će biti snabdevene knjigama u vrednosti od 275.000 dinara. Samo za poslednja dva meseca knjižnice u Baranji dobile su nekoliko stotina novih knjiga. Seljaci u sve većem broju uzimaju knjige na čitanje. U poslednjem tromesečju prošle godine iz knjižnica je uzeto na čitanje više od 4.000 knjiga. Sada u Baranji postoji 41 seoska knjižnica. Postoji i 16 čitaonica, a osnovaće se još 47 novih, koje će biti smeštene u zadružnim domovima. Ove godine u Baranji se gradi 18 zadružnih domova. Iduće godine biće sagrađeno još 10, tako da će svako selo Baranje imati svoj zadružni dom.

Mađarska nacionalna manjina u Baranji ima 13 osnovnih škola koje pohađa preko 3.000 učenika. U selima Kopačevu, Zmajevcu i Suzi rade kulturno-umetničke grupe koje daju priredbe na mađarskom jeziku. Mađarska pozorišna grupa iz Kopačeva daje svakog meseca najmanje po jednu priredbu. Pozorišna grupa Mađara u Zmajevcu nedavno je sa velikim uspehom prikazala pozorišni komad »Janoš vitez« od Šandora Petefija.

U HERCEGNOVOM OTVARA SE NIŽA MUZIČKA ŠKOLA

Ovih dana u Hercegnovom će se otvoriti državna niža muzička škola, koja će imati otseke za klavir, violinu, violončelo, a kasnije će biti otvoren i otsek za solo pevanje. Školom će rukovoditi Anton Homen, dosadašnji nastavnik pevanja pri Učiteljskoj školi i horovoda sindikalnog kulturno-umetničkog društva »Orijen«.

SAVETOVANJE MUZIČARA-PEDAGOGA

U Beogradu je ovih dana održano savetovanje muzičara-pedagoga iz muzičkih škola NR Srbije, koje je organizovalo Ministarstvo prosvete Srbije. Na ovom savetovanju raspravljalo se o problemu nastave u nižim i srednjim muzičkim školama Srbije, i doneti su zaključci o njihovim daljim smernicama u radu. Na savetovanju pročitani su referati o problemima nastave i organizaciji muzičkih škola, kao i referat o nastavi klavira, violine i teorije muzike.

NOVI PROSVETNI LIST U CRNOJ GORI

Na Cetinju je izašao iz štampe prvi broj mjesečnog lista »Prosvjetni rad«, organa Ministarstva prosvjete NR Crne Gore. List će tretirati prosvjetne, školske i kulturno-umjetničke probleme i boriti se za socijalističku idejnost i kvalitet u oblasti kulturno-prosvjetnog rada.

Prvi broj lista donosi, između ostalog, članak posvećen 25-godišnjici Lenjinove smrti, zatim članke: »Kako da se otstrani bezidejnost i misticizam u školskoj nastavi«, »Čuvajmo naše spomenike kulture«, »Zadaci i značaj literarnih sekcija u školama« kao i bilješku o književnom liku Đorđa Lopičića, koji je poginuo u narodnooslobodilačkoj borbi. List će redovno objavljivati članke i bilješke o prosvjetnim i književnim radnicima koji su pali u borbi za slobodu naroda.

A. B.

Izdavačka delatnost preduzeća „Narodna knjiga“

Izdavačko preduzeće NR Crne Gore »Narodna knjiga« štampalo je u 1948 godini 95.500 primeraka raznih udžbenika i knjiga. Od izdatih udžbenika najvažniji su Bukvar i Muzički priručnik. Zbog slabih tehničkih mogućnosti izdato je svega pet djela iz beletristike, dok je od naučnih knjiga najvažnija »Stvaranje crnogorske države i razvoj crnogorske nacionalnosti« od istoričara Jagoša Jovanovića koja je štampana u 20.000 primjeraka. Štampane su i dvije muzičke kompozicije, kao i 12 brojeva književnog časopisa »Stvaranje«.

Preduzeće je izradilo plan izdavačke djelatnosti za ovu godinu, vodeći računa da se najširim slojevima naroda pruži najkorisnija knjiga i da se stvore uslovi domaćim piscima za što intenzivniji naučni i književni rad. Predviđeno je štampanje udžbenika za osnovne i srednje škole. Štampaće se, između ostalog, Zbornik radova crnogorskih književnika palih u narodnooslobodilačkoj borbi, zatim Almanah o narodnim herojima Crne Gore, članci o Njegošu i Zbornik proze i pjesama savremenih crnogorskih književnika.

U sveskama »Male narodne knjige« štampaće se odabrane Njegoševe pjesme, izabrana djela Stjepana Mitrova Ljubiše, odabrane anegdote o čojstvu i junaštvu i drugo. Sem toga preduzeće će izdati mapu grafika i uljanih radova članova Udruženja likovnih umjetnika Crne Gore, dvije muzičke kompozicije i preštampaće knjigu Marka Miljanova »Pleme Kučki«.

Sada se u štampi nalazi nekoliko knjiga zaostalih iz prošle godine, među kojima i čitanka za prvi razred osnovne škole. Kao izdanje »Narodne knjige« u Ljubljani se štampa Njegošev album.

A. B.

Prilog jugoslovenskoj bibliografiji o Komunističkom manifestu

U nakladi »Kulture« izašao je nedavno iz štampe »Manifest komunističke partije« kao »treće, ponovo pregledano i popravljeno izdanje«. Uz ovo izdanje štampana je i »Jugoslovenska bibliografija o Komunističkom manifestu«. U »Nekoliko napomena od prevodioca uz ovo izdanje« drug Moša Pijade između ostaloga kaže: »Može se uzeti, ali nije garantovano, da je ovde data bibliografija potpuna. U svakom slučaju nedostaju podaci o izdanjima Manifesta na srpskom, hrvatskom i slovenačkom koja su objavljena u Americi« (str. 173).

U mogućnosti smo da damo podatke o još dva izdanja na hrvatskom, te da na taj način upotpunimo bibliografiju naših izdanja »Manifesta komunističke partije«. Jedno od tih izdanja štampano je u SAD, a drugo u Dalmaciji.

Bibliografski podaci za ova dva izdanja glase:

1. Karl Marx i Friedrich Engels. Komunistički Manifest. Chicago, Ill., 1918. Izdala Jugoslovenska Radnička Knji-

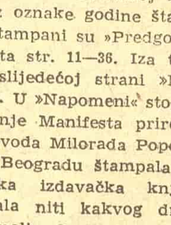

žara. Form. 16,4 x 11. Str. 79 + 1. Cijena 10 c.

2. K. Marx i F. Engels. Komunistički manifest. S predgovorima pisaca. 1944. Izdao Agytrop Oblasnog Komiteta K. P. H. za Dalmaciju. Form. 19.8 x 14,1. Str. 36 + 2.

Američko izdanje, čiji opis dajemo prema primjerku koji se čuva u Gradskoj biblioteci u Splitu pod oznakom 049, ničim se ne razlikuje, osim poneke pravopisne razlike, od hrvatskog izdanja iz 1919. godine a koje je navedeno u spomenutoj bibliografiji pod br. 2 (str. 191). Na str. 3—4 štampan je predgovor, a zatim dolazi tekst na str. 5—79. Zadnja strana je prazna. Knjiga je uvezana u sivkasto-smeđe platno.

Dalmatinsko izdanje »Manifesta« štampano je u toku narodnooslobodilačke borbe. Ovo izdanje spominje se i u »Građi za bibliografiju o narodnooslobodilačkoj borbi« (str. 49), samo bez oznake godine štampanja. Na str. 3—9 štampani su »Predgovori«, dok tekst obuhvata str. 11—36. Iza teksta štampani su na slijedećoj strani »Napomena« i »Ispravci«. U »Napomeni« stoji slijedeće: »Ovo izdanje Manifesta priređeno je na osnovu prijevoda Milorada Popovića, koji je 1921 g. u Beogradu štampala ćirilicom socijalistička izdavačka knjižara »Tucović«. Originala niti kakvog drugog prijevoda nismo imali«. Ovo izdanje poduda se sa onima navedenim u »Bibliografiji« pod br. 5 i 6 (str. 189—190), samo što se ovdje ne slažu godine, jer je u »Bibliografiji« označena 1920. i 1921. kao godina tih izdanja, dok u »Napomeni« dalmatinskog izdanja, kao što se vidi, stoji da je priređeno prema izdanju iz 1921. godine. Vjerovatno da je dalmatinsko izdanje priređeno prema onom iz 1920. godine, koje je označeno kao izdanje socijalističke knjižare »Tucović«.

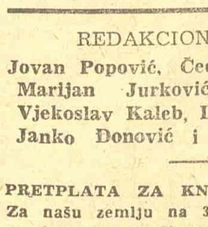

Ova dva navedena izdanja upotpunjuju »Jugoslovensku bibliografiju o Komunističkom manifestu«.

D. B.

BIBLIOGRAFIJA

Ivan Dončević: Četiri priče. »Narodna knjižnica«, izdanje Nakladnog zavoda Hrvatske, Zagreb, 1948. Latinicom, strana 32, cena 7 dinara.

Ljudmil Stojanov: Mehmed Sinap. U ovoj pripoveci istaknutog bugarskog pisca opisan je život bugarskog naroda u XVII stoleću, za vreme turske vladavine. »Slavenski pisci«, izdanje Nakladnog zavoda Hrvatske, Zagreb, 1948. Latinicom, strana 159, cena 36 dinara (brošurano) i 45 dinara (tvrdi povez).

Gajdos Tibor: Tüz a hegyek között (Vatra između planina). Roman. »Jugoslovenski pisci mađarske narodnosti«, izdanje »Hid«, Subotica, 1948. Latinicom, strana 246, cena 65 dinara.

Markovics Janos: A munka asszonya (Žena rada). Poema. »Jugoslovenski pisci mađarske narodnosti«, izdanje »Hid«, Subotica, 1948. Latinicom, strana 54, cena 30 dinara.

Ive Csatye: A sorsdönto lépés (Ive Čače: »Sudbonosni korak«); **N. Nikitin: Megjott a nagyapo** (Došao je ded). Jednočinke. »Jugoslovenski pisci mađarske narodnosti«, izdanje »Hid«, Subotica, 1948. Latinicom, strana 24, cena 8 dinara.

REDAKCIONI ODBOR:
Jovan Popović, Čedomir Minderović, Marijan Jurković, Ivan Potrč, Vjekoslav Kaleb, Isak Samokovlija, Janko Đonović i Dimitar Mitrev

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE
Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara,
Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.
Rukopisi se ne vraćaju.
Broj čekovnog računa 1—90303
Poštanski fah 617.

Odgovorni urednik: **Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba«, Beograd, Dečanska 31.**